

SZÍNHÁZ

KISS ILONA

MIHAIL BULGAKOV SZTÁLINIÁDÁI

(A Batumi című dráma elé)

SZTÁLIN *(egy levelet forgat a kezében)* Idefigyelj, Jagoda! Miféle levél ez? Valami író írta. Valami Tram-paz-lin. Ki a csuda az a Trampazlin?

JAGODA Nem tudhatom, fenség.

SZTÁLIN Hogyhogy nem tudhatod? Hogy merészelsz így válaszolni? Neked azt is tudnod kell, ami a föld alatt történik, három arsin mélyen! Fél óra múlva jelentted, ki ez a Trampazlin. Megértetted?

JAGODA Igenis, fenség.

JAGODA *(fél óra múlva)* Fenség, ez az író Mihail Bulgakov.

SZTÁLIN Hogyhogy Bulgakov? Az én Bulgakovom? Azonnal küldess érte motoros rendőrt!

A rendőr becsönget a Furmanov utcai lakásba. Az ajtóban megjelenik Bulgakov, ócska fehér alsógatyában, lyukas papucsban, kócosan, szakadozott ingben

MOTOROS RENDŐR Maga az a Bulgakov? Parancsom van, hogy azonnal szállítsam a Kremlbe.

BULGAKOV Hova? Hogyhogy? Kit? Dehát még csizmám sincsen!

MOTOROS RENDŐR Az a parancs, vigyem, úgy ahogy van.

Bulgakov ijedtében még azt a rossz papucsot is lerúgja, ami a lábán volt, s a motorkerékpár már robog is velük a Kremlbe. A díszteremben már várják: ott ül sorban Sztálin, Molotov, Vorosilov, Kaganovics, Mikojan, Jagoda. Bulgakov megáll az ajtóban, meghajol

SZTÁLIN Hát te meg mért vagy meztláb?

BULGAKOV *(karját széttárva)* Mit csináljak!? Nincs csizmám!

SZTÁLIN Hogyhogy nincs? Az én Bulgakovom csizma nélkül? Micsoda dísznőség! Jagoda, vedd le rögtön a csizmád, és add oda neki!

Jagoda leveszi a csizmáját, utálkozva odanyújtja. Bulgakov felpróbálja, de nem megy rá a lábára

BULGAKOV Nem tudom felhúzni, kicsi!

SZTÁLIN Milyen lábad van neked, Jagoda?! Vorosilov, vedd le a csizmád! Hátha az jó lesz!

Vorosilov leveszi, az viszont nagy lett

SZTÁLIN Ahá, szóval még a lába se jó semmire a hadbiztos úrnak!?

Vorosilov elájul

SZTÁLIN Még viccelni se lehet veled? Kaganovics! Mit ülsz ott ölbe tett kézzel? Nem látod, hogy Bulgakov elvtárs meztláb van?

Kaganovics leveszi a csizmáját, de az se jó

SZTÁLIN Na, persze, gondolhattam volna, még a csizmád se jó egy orosz emberre. Tűnj el a szemem elől.

Kaganovics elájul

SZTÁLIN Hagyjátok, majd magához tér! Hé! Mikojan! Bár téged még kérdezni is felesleges, úgymis kacska lábod van!

Mikojan kis híján elveszti az egyensúlyát

SZTÁLIN Eszedbe ne jusson elájulni! Molotov, ide a csizmád!

Molotov csizmája végre rámegy Bulgakov lábára

SZTÁLIN Na, végre. Jó lesz? Akkor most mondd el szépen, mi van veled, mért irkálsz nekem ilyen leveleket?

BULGAKOV Mit csináljak? Hiába gyártom a darabokat, semmi értelme. Most adtam oda egyet a Művész Színháznak, de be se mutatják, és nem is fizetnek érte.

SZTÁLIN Még ilyen! Na, várj csak egy kicsit! *(Telefonál)* Halló! Művész Színház? Itt Sztálin beszél! Küldjék a telefonhoz Sztanyislavszkijt! Mi? Hogy? Meghalt? Most? Amikor meghallotta, hogy keresem? *(Bulgakovnak, aki nagyot sóhajt)* Ne hagyd el magad, majd mindjárt kitalálunk valamit! Halló! Művész Színház? Itt Sztálin beszél. Hívják a telefonhoz Nyemirovics-Dancsenkót. *(Szűnet)* Mi? Meghalt? Most? Ó is? Akkor küldjenek valaki mást! *(Kisvártatva)* Na, végre! Ide figyeljen, Jegorov elvtárs. Ott van maguknál egy színdarab... Egy bizonyos Bulgakov nevű szerző írta. *(Bulgakovra kacsint)* Természetesen nem akarok kényszeríteni senkit se, de szerintem ez egy jó darab. Mi? Maga szerint is? És mikor akarják bemutatni? *(Bulgakovhoz)* Mikor mutassák be?

BULGAKOV Hát, talán három év múlva jó lenne...

SZTÁLIN *(Jegorovhoz a telefonba)* Szóval én nem szeretek színházi ügyekbe beleavatkozni, de úgy gondolom, három hónapon belül be tudnák mutatni. Mi? Hogy három héten belül akarják? Jó, legyen. És mennyi honoráriumot szántak neki? *(Eltakarja tenyerével a kagylót. Bulgakovhoz)* Mennyit kérsz?

BULGAKOV Ötszáz rubel nem jönne rosszul...

SZTÁLIN *(újra Jegorovhoz a telefonba)* Nem vagyok pénzügyi szakember, de úgy gondolom, hogy egy ilyen színdarabért legalább ötvenezret kellene kiutalni. Hogy? Maguknak hatvanezret is megér? Persze, kérem, kérem! Akkor fizessenek hatvanezret! *(Bulgakovhoz)* Na, látod... Megy ez, mint a karikacsapás. És még azt mondod, hogy nem akarnak fizetni...

Ne kényszerítsük további találgatásokra az olvasót, adjuk meg rögtön a rejtvény kulcsát: a főnti paródia szerzője természetesen nem más, mint maga Mihail Bulgakov, aki a harmincas években sorozatban gyártotta az efféle „groteszk sztáliniádákat”. Barátait azzal szórakoztatta, hogy halálkomoly arccal, megtörtént esetként előadta őket, majd mindenki igyekezett sürgősen elfelejteni ezeket a rögtönzéseket, nehogy veszélybe kerüljön miattuk. Néhányat ugyan megmentett közülük harmadik felesége, Jelena Szergejevna mindenre kiterjedő naplója és néhány kortárs memoárja, de az így megörökített esetek ugyanolyan ellenőrizhetetlenek, mint a Bulgakov-legendárium jó néhány más fejezete...

De nézzük az előzményeket. Bulgakov 1929 áprilisában került közvetlen kapcsolatba Sztálinnal, ekkor zajlott le ugyanis az a híres telefonbeszélgetés, amelyben Sztálin „prófetikusán” s „bölcse előre-ítással” kijelenti: úgy gondolja, Bulgakovot föl fogják venni rendezőasszisztensnek a Művész Színházba. Egyúttal homályos celezást is tesz arra, hogy szeretne személyesen is találkozni vele, mert – úgymond – sok mindent akar személyesen megbeszélni vele. Bulgakov nap nap után várta, mikor hivatják már erre a beszélgetés-

* Marietta Csudakova: Zsinyeopiszanyije Mihaila Bulgakova, Moszkva, 1988, 12. pp. 61–62.

re, de végül is sohasem került rá sor. Barátai lépten-nyomon ugratták: Sztálin néven jelentkeztek be nála telefonon, leveleket, üzeneteket küldtek neki Sztálin nevében stb.

Bulgakov sztáliniádái között sajátos helyet foglalnak el a Sztálinhoz írott levelek. Ha tartalmuk – s egyáltalán: megszületésük – nem lenne olyan tragikusan keserű, azt mondhatnánk: a Bulgakov-epistolária becses darabjai. Nagy-nagy műgonddal formálja őket, mottókat, idézeteket keres hozzájuk (az 1931-es levél például gyönyörű Gogol-idézetrel indul). Baráti körében már-már igazi Sztálin-szakerőnek számít: 1931-ben Zamjatin konzultál vele, 1935-ben pedig Anna Ahmatovának ad szaktanácsokat a Sztálinnak írandó levél tartalmát és formáját illetően. Ez a levél aztán oly hatásosra sikerült, hogy Ahmatova férje és fia napokon belül kiszabadult. 1938-ban egyik legkedvesebb barátja, a drámaíró Nyikolaj Erdman sorsáért aggódva kér közbenjrást Sztálintól: Erdman egy időre vissza is térhetett kényszerlakhelyéről Moszkvába. Még mielőtt örvendezni kezdenék eme, egyébként is kétes értékű sikerek hallatán, gondoljunk azokra az „irodalmi disputákra”, amelyek e levélírási akciókat kísérték: amint a század legnagyobbjai retorikai szabálygyűjteményt szerkesztenek „hogyan írjunk levelet egy népvezérnek” címmel.

Az orosz (szovjet?) értelmiségnek azonban nem sok választási lehetősége volt ez idő tájt azon kívül, hogy több-kevesebb aktivitással részt vegyen ebben a tragikomédiában. Egyre szorongatottabb helyzetben vannak, egyre szűkebbre van szabva az életterük, egyre nehezebben jutnak – egyáltalán – levegőhöz. Ám Sztálinhoz való viszonyukat még ilyen körülmények között sem lehet egyértelműen csak behódolásnak minősíteni. Bonyolítja a helyzetet, hogy a visszaemlékezések tanúsága szerint még a kor legkiválóbb elméi is hajlamosak voltak arra, hogy Sztálinban valamiféle „abszolút szellem” megjelenését lássák, még akkor is, ha ez a tény – tudniillik, hogy megjelent köztük az „abszolút szellem” – egy pillanatra sem hoz számukra megkönnyebbülést, felszabadulást. Annyi mindenképpen bizonyos, hogy olyan jelenséggel álltak szemben, amelyet nemcsak fizikailag kell megélniük, hanem lelkileg és szellemileg is.

Bulgakov egészen 1938 végéig halogatja igazi sztáliniádájának megírását, bár az alapgondolat – jórészt Borisz Paszternak *A művész* című, Sztálinról szóló versének inspirálására – már 1936 táján készen áll. „Gondolatban már régóta foglalkoztatta annak az embernek a személye, akinek nevével egyszer s mindenkorra összefonódtak az országban zajló változások” – olvashatjuk az egyik visszaemlékezésében. Felesége és barátai mellett a Művész Színház vezetői is egyre unszolták, kezdje el a darabot. Ekkorra ugyanis már világossá vált számukra, hogy ebben az időszakban már egyetlen színház sem úszhatja meg a szezont Sztálin-darab nélkül, s ha már ez a kényszerű helyzet, akkor legalább tisztességes művet vigyenek színre. Tudták, hogy csak Bulgakov mentheti meg őket. Deputációkat menesztettek hozzá, azzal érveltek, hogy egy Sztálin-darab sikere fordulatot jelenthetne pályáján. Egy ilyen fordulatra égető szüksége lett volna: már majdnem készen állt *A Mester és Margarita* utolsó változata, sőt szűk baráti körben már folytak a felolvasások. A regény döbbenetes hatást váltott ki, hallgatósága egyetlen pillanat alatt megértette: a mű pusztán létezésével is közvetlen életveszélybe sodorhatja szerzőjét.

Ennek ellenére – a visszaemlékezések tanúsága szerint – Bulgakov leghőbb vágya az volt, hogy magát Sztálint is első olvasói között tudja...

A *Batumi* címmel készülő Sztálin-darab témaválasztását praktikus megfontolások is diktálták: a fiatal forradalmárról szóló romantikus történet alkalmasnak látszott arra, hogy szerzője kiléphessen a jelenkorból, s ne kelljen közvetlenül dicsőítő éneket zengenie. A lázadó ifjúkor romantikus toposza ugyanakkor minden erőszakolt-ság nélkül patetikusra hangolja a darabot, anélkül megint csak, hogy ezt a hangnemet a maga közvetlenségében kellene vállalnia. Megőrizhető a történeti hűség is – Sztálin szerepe a híres 1902-es batumi sztrájk megszervezésében és a forradalmi mozgalom kiterjesztésében –, sőt példaszerűvé is alakítható, miközben el lehet kerülni a közvetlen allegorizálást. A darab tehát készül, szándékok és lehetőségek hajszálvékony határán egyensúlyozva, a Művész Színház már szerepeket oszt, folynak a felolvasások – Jelena Szergejevna pedig ujjong. Minden hűvös kívülről féltetve, meglepő buzgalommal gyűjti naplójában a felolvasásokat kísérő szuperlatívuszokat, ujjongva számol be anyjának, testvérének arról, hogy ő maga milyen kitűnő fizikai és lelki állapotban van, mennyire érdekes, tartalmas, teljes az életük, ami nyilván annak az eredménye, hogy készül a Sztálin-darab. Július 11-én, amikor a színmű az elfogadó bizottság elé kerül, a naplóbejegyzések szerint „hatalmas vihar zúdult a városra”, de Jelena Szergejevna – szokása ellenére – szemet huny a baljós jel felett. Batumiba készülnek, hogy néhány színházi emberrel együtt a helyszínen gyűjtsenek anyagokat a színpadkép kialakításához. „Augusztus 14-én indultunk egy nemzetközi kocsi két luxuskupéjában – olvashatjuk Vilenkin, a rendezőasszisztens visszaemlékezéseiben –, Jelena Szergejevna féktelen jókedvében rögtön az induláskor kisebb bankettet rendezett mindenféle süteménnyel, konyakos ananással. Szerpuhovban megállt egy percre a vonat. Felszállt egy nő a kocsinkba, s elkiáltotta magát: »Egy sürgöny jött a könyvelőnek!« »Legfeljebb a körmölőnek!«* – vágta rá Mihail Afanaszjevics, amikor kiderült, hogy ő a sürgöny címzettje. A távirat tartalma mindenkit megdöbentett: »Nem kell Batumiba menni, forduljanak vissza Moszkvába!« Egy pillanatra mindenki elveszítette lélekjelenlétét, de Jelena Szergejevna ellentmondást nem tűrő hangon kijelentette: »Tovább megyünk. Legfeljebb kipihenjük magunkat.« Végül csak a Bulgakov-házaspár utazott tovább, de Tulában ők is leszálltak, s egy bérelt autón visszajöttek Moszkvába.”

Másnap kiderült, hogy a darab „odafönt” nagyon lesújtó kritikát kapott: Sztálint nem lehet romantikus hősként ábrázolni, nem lehet mesterséges helyzeteket kényszeríteni rá, nem lehet kitalált mondatokat adni a szájába – hangzott a verdikt. Amikor maga Sztálin is értesült a darab tartalmáról, állítólag csak ennyit mondott: „Minden gyerek és minden fiatalember egyforma. Köszönjük, nem kérünk olyan darabot, amelyik a fiatal Sztálinról szól...” S ezzel a darab sorsa megpecsételődött.

* A szójáték oroszul a következőképp hangzik: „Buhgaltyeru tyelegramma.” – „Nye buhgaltyeru, a Bulgakovu.”

MIHAIL BULGAKOV

BATUMI

Színmű négy felvonásban

SZEREPLŐK

SZTÁLIN ■ A SZEMINÁRIUM REKTORA ■ A SZEMINÁRIUM
INSPEKTORA ■ SZTÁLIN OSZTÁLYTÁRSA ■ VARSZONOFIJ, szolgál
■ SZILIBISZTRO, munkás ■ NATASA, a lánya ■ PORFIRIJ, a fia ■
MIHA / TEOFIL / KANDELAKI / GERONTI / DARISZPAN / KLIMOV /
KOTE / HIMIRJANC / TODRIA / munkások ■ GYÁRI INTÉZŐ ■ KATONAI
KORMÁNYZÓ ■ TREJNIC, csendőrezredes ■ VANSEJDT,
gyárigazgató ■ RENDŐRFŐNÖK ■ KAKOJA, tolmács ■ KÖRZETI
RENDŐRPARANCSNOK ■ REDZSEB ■ VANO, gimnazista ■ ELÍTÉLT ■
BÖRTÖNIGAZGATÓ ■ ELSŐ BÖRTÖNŐR ■ MÁSODIK BÖRTÖNŐR ■
II. MIKLÓS ■ IGAZSÁGÜGY-MINISZTER ■ SZÁRNYSEGÉD ■
RENDŐR ■ EGY ASSZONY A TÖMEGBŐL

A szeminárium VI. osztályos növendékei, a szeminárium tanárai, batumi munkások, rendőrök, örök, csendőrök, elítéltek a börtönből, börtönőrök, női elítéltek a börtönből, két zakák s a kormányzó futárja

A cselekmény időpontja: az első kép 1898-ban, a többi 1901–1904 között játszódik

ELSŐ FELVONÁS

Első kép

A tifliszi papi szeminárium nagyterme. II. Miklós életnagyságú olajképe, valamint két szerzetesi sapkás, érdemrenddel dekorált egyházi személyiség mellképe. Zöld posztóval borított hatalmas asztal. A teremben nincsen senki. A zárt ajtók mögül egy pap emelt hangja hallik (a szemináriumi templomban épp befejeződik a mise). Töredékes szavakat hallani: „...igaz Istenünk, az Ő tisztaságos Anyjának... közbenjárásai által, irgalmazzon nekünk, és üdvöztessen mint jószágos és embereket szerető.” Közben kinyílik a temploméval szemközti ajtó, s Sztálin lép a terembe: tizenkilenc éves fiatal ember, szemináriumi formaruhában. Leül, hallgatózik. Azután a templomi kórus hallatszik, mely a misét lezáró éneket adja elő. Kíváratva feltáru a ajtó, melyen át addig a misét lehetett hallani, s ott áll vigyázzban Varszonofij, a szolgál, aki állandóan kissé pityókás. Belép a szeminárium Inspektora, mögötte rendben a VI. osztály húsz növendéke. Az Inspektor felsorakoztatja őket, Sztálin viszont fölkel a székről s félreáll. Azután a szeminárium Rektora lép a terembe, mögötte a szeminárium igazgatóságának tagjai és tanárai, s a rektort követve helyet foglalnak az asztalnál

REKTOR Igen tiszteletreméltó és mélyen tisztelt igazgatósági tagok és tanár urak! Megdöbbentő eset történt szeretett szemináriumban. Azzal egy időben, hogy a hon hű fiai szorosán fölzárkóznak uralkodónk, a fölkezt cár trónusának zsámolyánál, ki fáradhatatlan munkálkodik a világ leghatalmasabb birodalmának javán, akadnak e hon más nemzetiségből származó lakói közt bűnösök, kik a gonoszság magvát vetik el szerzte országunkban. A nép e megrontói, ez álpróféták, azon céllal, hogy megtörjék az állam erejét, mindenhol terjesztik a mérgező, áltudományos szociáldemokrata eszméket, melyek a sátán esőjeként népeletünk minden pórúsába behatolnak. E háborodott emberek üres eszméik lármás cintányérjával betörnek az egyszerű emberek kunyhóiba s a fényes palotákba is, és megfertőzik környezetüket kártékony,

államellenes tanaikkal. S lám, efféle bűnözőre akadtunk szemináriumban növendékei között is!

Hogy bánjunk vele?

Ahogy a legtekintélyesebb sebész is jónak látja eltávolítani a fertőzött testrészt, legyen bár olyan fontos, mint a láb vagy oly felbecsülhetetlen, mint a kéz, úgy az emberi társadalom is kiközösíti a veszélyes kártevőt, mondván: pusztuljon innen ez az ember!

Ekkor veszt ékesszólásából, ám szigorú és hajthatatlan marad

A tifliszi papi szeminárium igazgatóságának határozata alapján kizárjuk a szemináriumból Ioszf Dzsugasvili hatodik osztályos növendéket, egyúttal megfosztjuk attól a jogtól, hogy bármely más tanintézetben folytathassa tanulmányait, mivel hogy kormányellenes körök tagja lett. Mi, keresztények csak annyit tehetünk, hogy imádkozunk érte, vajha visszatérne az igaz útra, s egyúttal forró imával fordulunk a Mennyei Urához, hogy istenfelelemben, tisztaságban élhessük csöndes, s ahogy a szent apostol mondta, észrevétlen életünk, mert ez helyes és kedves a mi megváltó Istenünk előtt...

SZTÁLIN Ámen!

Csend

REKTOR Ez mi volt?

SZTÁLIN Azt mondtam, ámen, mivel megszoktam, hogy minden beszéd így fejeződik be.

REKTOR Szívbeli megbánást és igazi büntudatot vártunk tőle, s helyette e nyegle illetlenség! *(Az Inspektornak)* Meliton Lukics, távolítsa el a növendékeket a teremből! Kérem az igazgatósági tag urakat, hagyják el a termet! Meliton Lukics, adja át a kizárt növendéknek a minősítőlapját!

Mindenki elhagyja a termet, csak Sztálin és az Inspektor marad ott

INSPEKTOR Megkapja a minősítőlapját, írja alá!

SZTÁLIN Ha nem tévedek, ezt nevezik megbízhatatlanságnak.

INSPEKTOR Hagyja a szurkálódást, írja alá!

Sztálin aláírja, s megkapja a minősítőlapot

INSPEKTOR *(távözóban)* Inkább azon gondolkozzék, mi vár magára a továbbiakban. Értesítik magáról a rendőrséget. *(Behúzza maga után az ajtót)*

Sztálin, amikor egyedül marad, rágyújt

OSZTÁLYTÁRS *(óvatosan beles, belép)* Jó kis hecc volt! Azzal az ámennel, tudod? Annyira belevörösödött, hogy azt hittem, na, itt helyben rögvést megüti a guta. De mit fogsz most csinálni? Mert, ha őszinték akarunk lenni, elég nehéz a helyzeted. Sajnálak!

SZTÁLIN Majd lesz valahogy.

OSZTÁLYTÁRS Na, persze, valahogy... valahogy majd csak lesz. Mondd, van például pénz?

SZTÁLIN *(a zsebében kotorászva elcsodálkozik)* Hogy micsoda? Pénzem, az nincs.

OSZTÁLYTÁRS Egy rubelt kölcsön tudok adni. *(Aprópénzt szed elő a zsebéből)* Ha majd lesz, megadod.

SZTÁLIN Ugyan már... neked sincs. Majd tízkepekeseként fogjuk összegyűjteni, mint a templomlépcsőn... Más, komolyabb tervem van.

OSZTÁLYTÁRS Mi az a komoly terv? Az a kérdés, hol fogsz ebédelni meg aludni.

SZTÁLIN Az ebéd nem fontos. Ami az ebédet illeti, komoly reményeket fűzök egy bizonyos helyhez. Van fontosabb kérdés is... *(A zsebében kotorászik)*

OSZTÁLYTÁRS Mit keresel mindegyre a zsebedben?

SZTÁLIN Nem tudom, hová lett az a rubel... Ó, persze, hisz épp az imént veszítettem el – nagy haszonnal. Tudod, kiszaladtam cigarettát venni, s amikor visszajöttem erre a ceremóniára, belebotlottam egy cigányasszonyba. „Adj valamit, jósolok érte, adj valamit, jósolok érte!” Egyszerűen nem eresztett be a kapun. Na, belemen-tem. Kitűnően jósolt, minden úgy lesz, ahogy elterveztem. Biztos, hogy minden megvalósul. Azt mondta, sokat fogok utazni. A végén még fel is magasztalt: azt mondta, nagy ember lesz belőlem. Szóval, biztos, hogy megérte az egy rubelt.

OSZTÁLYTÁRS Nem, nem, testvérem! Kidobtad azt a rubelt az ablakon. Hazudott az a cigányasszony. A ma történetek alapján egyáltalán nem fog olyan fényesen sikerülni minden, mint ahogy elgondoltad. Ami meg az utazásokat illeti, hát tudod, abból is sokféle van. Bizony, loszif, barátként mondom, sajnállak.

SZTÁLIN Köszönöm! Erről jut eszembe, szívességet akarok kérni tőled. Úgy alakultak a körülmények, hogy már nem lesz alkalmam Arcsillal találkozni. Itt van ez a levél, add át neki, de a saját kezébe és titokban.

OSZTÁLYTÁRS Jól van, add ide!

SZTÁLIN Te is elolvashatod, ha akarod. Nem zártam le.

OSZTÁLYTÁRS *(belenézi a levélbe)* Itt van, visszaadom a leveled. *(Körülnéz)* Idehallgass, loszif, hagyd ezt abba, komolyan mondom, mert Szibériában találsz magad!

SZTÁLIN De hát már vállaltad. Most meg hirtelen visszakozol?

OSZTÁLYTÁRS Nana! Ezt is hagyd abba! Mi az, hogy visszakoztam? Azt mondtad, levél, ez viszont felhívás.

SZTÁLIN Nem mindegy neked, mit adsz át, levelet-e vagy felhívást? A felhívás még érdekesebb, több minden van benne.

OSZTÁLYTÁRS Neked tényleg elment az eszed! Semmi kedvem, hogy egy megbízhatatlansággal én is az utcán találjam magamat. Én, barátom, be akarok jutni az egyetemre.

SZTÁLIN Helyesen teszed. De ami ezt illeti, nem értem, mit kockáztatasz? Végig kell menned a folyosón, és a kezébe nyomni Arcsillnak. Nem kell mondanod semmit. Csak annyit, hogy loszif küldi, és kész. Ő se fog mondani semmit, csak annyit, hogy köszönöm.

OSZTÁLYTÁRS Értelmetlen ez az egész, amit összefantáziáltok!

SZTÁLIN Hát, ha így gondold, akkor várj csak egy kicsit! Hallgass meg! Régen ismerlek. Mit is lehet elmondani rólad? Gondolkozunk! Az egyik, hogy rendes ember vagy. Hajlítsd csak be az egyik ujjadat! S persze, ha nem volnál az, meg se kértelek volna. A másik: kétségkívül fejlett ember vagy, szinte azt mondanám, ritkamód fejlett. Ne pirulj, kérek, őszintén beszélek. S végül még egy ujj, a harmadik: művelt ember vagy, ami nagy érték. Létezik-e, hogy az általam felsorolt ragyogó tulajdonságaid ellenére se fogod föl, hogy minden becsületes embernek kötelessége harcolni az ellen a rothadt jelenség ellen, amelynek köszönhető, hogy lefojtva, elnyomatás- és jogtalanságban él egy sokmillió ország? Hogy hívják ezt a jelenséget? Önkényuralomnak. Ennek a papírlapnak az alján ott vannak ezek az egyszerű, ám sokat jelentő szavak: le az önkényuralommal! Hát akkor?

OSZTÁLYTÁRS Ámen! Nem adom át a felhívást!

SZTÁLIN Jó. Még egy tulajdonságod kiderült ebben a beszélgetésben. Úgy látszik, konok ember vagy. S talán arra is gondoltál, agitálni akarlak. Isten ments! Arra kérek, hallgass meg, valami egészen mást akarok mondani. Még nem mondtam, hogy jó barát vagy. Miért nem vagy képes fölfogni, hogy semmi esetre se szabad találkoznom Arcsillal. Pedig az úgy sürgős. Bizalmasan elmondom neked, épphogy készen lettek a felhívások. Mibe kerül neked, hogy segíts a barátaidon?

OSZTÁLYTÁRS Mondd, hány van belőlük?

SZTÁLIN Mindössze tíz darab. Nem szakad le a karod. Vékony papírra nyomtatták. Nézd, milyen szép a szedés!

OSZTÁLYTÁRS Mi a fenének jöttem ide elbúcsúzni! Ha már így történt, add ide! Arcsill nem fog cserbenhagyni?

SZTÁLIN Hiszel nekem?

OSZTÁLYTÁRS Igen.

SZTÁLIN A fejemmel felelek Arcsillért. Ne nyugtalankodj, már tudja, mert megmondtam neki, hogy általad kapja meg.

OSZTÁLYTÁRS Na, tudod, testvérem, ez már túlzás!

SZTÁLIN Dehogy! Megértheted, hogy postán nem küldhetem el. Világos, hogy barátokra kell bízni, aki nem foglalkozik politikával, ráadásul becsületes. Így gondoltam rád, hogy te majd átadod.

OSZTÁLYTÁRS De hát ez már... tudod...

SZTÁLIN És most engedtesd meg nekem, hogy búcsúként rövid hálaszónoklatot tartsak.

OSZTÁLYTÁRS Elegendem volt a szónoklataidból!

SZTÁLIN Aha! Azt hiszed, rád sózok még egy csomagot. Ugyan már, tudni kell a mértéket. Viszont el akarom mondani neked, hogy hat évig koptattuk ugyanazt a padot, s most itt az idő, el kell válnunk...

Az ajtó mögül léptek hallatszanak

Menj, Isten veled!

Az Oszálytárs kifut

VARSZONOFIJ *(belép. Egy kabát s egy batyu van a kezében)* Méltóztassék átvenni a kabátját, Dzsugasvili úr! A zsebében van egy ceruza. Kérem, ellenőrizze, megvan-e minden.

SZTÁLIN Minek ellenőrizném, elhiszem magának.

VARSZONOFIJ Legalább egy felesre valót, Dzsugasvili úr, az ünnep meg a maga szomorú esete miatt. Szabad kozák lett, minden út bezárult maga előtt. Erre inni kell.

SZTÁLIN Szívesen adnék, de tudja, különös mód egy kopejkám sincs. VARSZONOFIJ És valami cigarettája?

SZTÁLIN Az van, tessék!

VARSZONOFIJ A legalázatosabban köszönöm. És meg kell ám mondanom magának, Dzsugasvili úr, hogy meg lett mondva, haladéktalanul hagyja el a szeminárium épületét. A rektor atya már igen dühös magára.

SZTÁLIN *(fölv teszi a kabátját)* Isten áldja, Varszonofij!

VARSZONOFIJ Jól megcsipkedte azzal az ámmal, mondhatom. Huszonkét éve szolgállok, de ilyet még nem pipáltam. De azért, természetességgel szólva, most aztán magának ámen. Hol kap helyet azzal a papírral, amit a kezibe nyomtak?

SZTÁLIN *(előveszi a minősítési lapot)* Azt mondja, bajt hoz?

VARSZONOFIJ Nagyobb bajt el se tudok képzelni.

SZTÁLIN Hát akkor azonnal össze kell tépni. *(Összetépi a minősítési lapot)*

VARSZONOFIJ Mit csinál?

SZTÁLIN Már ne haragudjon, ki az a bolond, aki felmutatna egy ilyen papírt, ha önmagáról van szó? Szerezni kell valami jó papírt.

VARSZONOFIJ Kerülje a bünt! *(Kimegy)*

Sztálin egyedül marad. Körülnéz. Aztán eldobja a fecnikre tépett minősítési lapot, és kimegy

Sötét

Második kép

Három év múlt el. Batumi. Cudar novemberi este. Hallatszik, hogy a tengeren vihar van. Egy szoba a Szilibisztro házacskájában. Asztal, fölötte függőlámpa. Ingaóra. Ebédlőszekrény. Heverő. A heverő mögötti falon szőnyeg, rajta kard. A kályhában ég a tűz. Natasa a kályha mellett ül. Kintről kopogás, a megbeszélte jel: három lassú, aztán röviden, gyorsan

NATASA *(kimegy. Behallatszik a hangja)* Ki az?

SZILIBISZTRO *(egészen tompa a hangja)* Én vagyok az.

NATASA *(beereszti Szilibisztrót. Csodálkozva, hogy az egyedül jött)* És? Hol van...

SZILIBISZTRO *(suttogva)* Egyedül vagy?

NATASA Persze, egyedül... De tudod, apa, mintha megátkoztak volna minket, egész este ki-bejártak az emberek. Épp most kísérttem ki a szomszédasszonyt, sőt jött kérni, és ittragadt.

SZILIBISZTRO És Porfirij?

NATASA Még nem érkezett meg.

SZILIBISZTRO Aha!... Hm!... Porfirij... Porfirij még ne avasd be a titokba! Majd ő beszél velem.

NATASA Csak nem fogunk Porfirij előtt titkolózni? A mi emberünk.

SZILIBISZTRO Tudom én azt! Az én fiam, hát persze, hogy a mi emberünk. De olyan szenvedélyes, mint egy tigris, és tapasztalatlan. Hagyd, hogy ő beszéljen velem!

NATASA *(suttogva)* És hol van ő?

SZILIBISZTRO A kertben vár. Tökéletesen kell csinálnunk: mintha itt se volna nálunk. Ez annyit tesz, hogy napközben egyáltalán nem fog kijárni a házból, csak éjszaka. A szomszédoknak mondd azt, hogy ezt a szobát nem adjuk ki, mert Porfirij átköltözött ide.

NATASA Persze, érthető.

SZILIBISZTRO Ne zárd be az ajtót, idevezetem.

Kimegy, kis idő múlva visszatér. Mögötte Sztálin. A fején csuklya, mely az arcát is eltakarja

Gyere be, Szoszo elvtárs! Ó a kislányom, Natasa, akiről már beszéltem neked.

NATASA Kérem, üljön le minálunk!

SZTÁLIN Nem akartam alkalmatlanságot okozni maguknak, de tudják, alighogy megérkeztem ide, Batumiba, máris kudarc ért. Kandelakiékhoz, a Puskin utcába tegnap megérkezett a körzeti rendőrpáncsok. Attól tartok, zavarnánk egymást... Nem sokáig leszek itt, vagy öt napig, aztán megyek egy másik lakásba.

NATASA Nem okoz alkalmatlanságot.

SZILIBISZTRO Kérlek, maradj csak, ameddig kell. Menj be, Szoszo, abba a szobába, s maradj ott, míg ki nem engedlek, mert lehet, hogy valaki idegen jön. Porfirij, a fiam is megérkezik a munkából. *(Bevezeti Sztálint a sötét szobába)* Óvatosabban, itt a függöny... Tudj róla, hogy az ablak csak reteszre jár, nem zártuk be, biztos, ami biztos... bár nem számított ilyesmire.

SZTÁLIN *(a sötét szobában)* Rendben van.

SZILIBISZTRO *(kilép a sötét szobából, az ajtaját félig nyitva hagyja)* Natasa, készíts valami ennivalót! Én meg elmegyek a többiekért. Ahogy megállapodtunk, majd kopogok.

NATASA Rendben van.

Becsukja Szilibisztro után a bejárati ajtót, visszamegy a kályhához, megkotorja a szemet, majd kimegy a szobából. Az elsötétített szobában egy pillanatra felvilágosul, majd kihuny egy gyufa fénye. Aztán kopogás kintről. Natasa a bejárati ajtóhoz megy

PORFIRIJ *(tompán hangon)* Én vagyok. *(Belép. Levert. A sarokba hajítja a sapkáját)*

NATASA Mi van?

PORFIRIJ Semmi.

NATASA Mi történt veled?

PORFIRIJ Semmi.

NATASA Miért válaszolsz ilyen kelletlenül? Mi?

PORFIRIJ Megbűntettek, na!

NATASA Szegénykém! És mennyire?

PORFIRIJ Öt rubelre. Eltörtem egy kést.

NATASA Ajaj!

PORFIRIJ Nem is vagyok hibás. A bádóg nem ugrott ki, a kés karcolni kezdte, én meg egy lécet toltam a kés alá, hogy el ne kapja a kezemet. Tán áldoztam föl a kezemet? A kés kiugrott a lécre és eltört.

NATASA De hisz akkor tíz napig ingyen fogsz dolgozni! Ó, szegénykém! Na, jól van, ne búsulj!

PORFIRIJ Én? Miért búsulnék? Fulladjanak meg a pénzemtől!

Szünet

A művezető máma pofon ütött. Látod, ezt nem fogom megbocsátani!

NATASA Nincs semmi baj...

PORFIRIJ Hagyj békén!

NATASA De hiszen sajnállak, azért mondtam, emberségből...

PORFIRIJ Nincs szükségem sajnálatra!

NATASA Ugyan, eridj már! *(Kimegy)*

PORFIRIJ *(kis ideig föl-alá járkál a szobában, morog, azután fog egy könyvet, asztalhoz ül vele, kinyitja, ám hirtelen eltorzul az arca)* Holnap, ha bemegyek, megölöm a művezetőt!

SZTÁLIN *(a sötét szobából)* Minek?

PORFIRIJ Tessék?!

SZTÁLIN *(kilép a szobából)* Minek ölöd meg a művezetőt?

PORFIRIJ Hát maga... kicsoda maga?

SZTÁLIN Azt kérdeztem, minek ölöd meg a művezetőt? Mi lenne az értelme?

PORFIRIJ De hát kicsoda maga?

SZTÁLIN Először válaszolj! Rendben van, megölöd. Mivel?

PORFIRIJ Hidegvágóval... De kicsoda maga?

SZTÁLIN Okvetlenül előre megfontolt szándék lesz belőle. Ma gondoltad ki, hogy holnap megölöd. Hallottam.

PORFIRIJ Mit hallott maga? Nem félek magától! Menjen, mondja el!

SZTÁLIN Állj! Bizony isten, olyan vagy, mint a puskapor. Idehallgass: húsz év kényszermunkát kapnál érte. Ó, hogy még nem vagy nagykorú? Akkor egyharmadával kevesebbet. S az eredmény? Örökre elherdálnál egy fiatal munkáséletet, elveszne egy

ember. Ám a műhely nem lehet meg művezető nélkül, s holnap lesz egy új művezető, aki ugyanolyan kutya lesz, mint ez a mostani, s ugyanúgy fog pofozkodni. Hidd el, rosszul döntöttél! Hagyj föl vele!

PORFIRIJ Maga hogy került a lakásunkba?

SZTÁLIN Az apád hívott ide, aki a barátom. Nem mondhatom, hogy gyerekkori barátom, mert csak nemrégiben ismerkedtünk meg, de nagyon összebarátkoztunk.

PORFIRIJ Minek üldögélt sötétben?

SZTÁLIN Miért ne üldögéltem volna, amikor apád megkért rá, hogy üldögéljek egy kicsit, s várjam meg?

PORFIRIJ Natasa látta magát?

SZTÁLIN Igen. Most a konyhában van, vacsorát főz, én meg itt üldögélek. Minden a legnagyobb rendben.

PORFIRIJ Hogy hívják magát?

SZTÁLIN Hol így, hol úgy. Szoszónak. Ráadásul a tieitek itt, Batumban elkereszteltek Pásztornak, csak tudnám, hogy miért. Talán, mert papi szemináriumban tanultam, de lehet, hogy más oka van. Úgy szólítasz, ahogy akarsz, nekem mindegy. Na, szóval, a művezető! Értem én, mennyire megbántott. Na és, a többi munkás tán nem szenved attól, hogy ütik őket? Tőlük talán nem rabolják el a keservesen megkeresett pénzcsekkjüket, ahogy ma tőled is? A művezetőd, az a lakáj, egyáltalán nem fontos, úgyhogy a hidegvágóval nem mérsz semmire. Az egész rendszert kell megsemmisíteni, Porfirij.

PORFIRIJ Szép dolog, mondhatom! Hát ezért sugdolóznak állandóan.

SZTÁLIN Már hogyne sugdolóznának. Óvatosnak kell lenniük. Tudod, fiatal ember vagy, lobbanékony... Csak úgy mondom, hagyd abba az izgágáskodást! A hidegvágót meg a társait... Igen nagy bajt okozhatsz. Eztán majd apád s a húgod nem fog sugdolózni, mert én beavattalak téged.

PORFIRIJ Figyelmeztetem, hogy mostanában gyakran bejön a házunkba a rendőr. Egyszer azt mondja, azért jött, hogy megvizsgálja, miért olyan piszkos az udvar. Másszor azt kérdi, ki jött vendégségbe? Figyelmeztetem, hogy a rendőrség figyeli a házat!

SZTÁLIN Persze. Igazad van. Nagyon jó, hogy ilyen éles szemed van.

PORFIRIJ Még hogy piszkos az udvar! Egyből átláttam rajta.

SZTÁLIN Így van, nem a piszokról van szó. Tudod-e, mire kérünk...

Nemsokára idejön valaki, s nincs, aki örködjön. Hát örködj oda-künn az udvaron! De holnap estére meghívlak, összegyűlik egy kis kör, beszélgetni fogunk. Legalább megértesz néhány dolgot.

PORFIRIJ Várjon, hallgasson! *(Hallgatózik)* Nem, csak képzelődtem.

Szünet

Mégse sikerülhet maguknak... A cárnak rendőrsége van, csendőrsége, katonái, őrei...

SZTÁLIN ...és közbiztonsági, nyomozói, miniszterei, börtönőrei és gárdája... S mindezt elsöpörjük!

PORFIRIJ Lehetetlen!

SZTÁLIN Te is meg fogod érni!

PORFIRIJ Nem létezik. Látja ezt a jelet? *(A halántékára mutat)* Rabszolgaként fogok meghalni.

SZTÁLIN Meddig akarsz még arról beszélni, hogy megverték? Én mondom neked, egyszer túlcserélsz a pohár, s akkor megfizetünk mindenért! Megéred!

PORFIRIJ Nem én!

SZTÁLIN Miket beszélsz? Nem kártyából jószolok neked, hanem azoknak a tudományos igazságoknak az alapján állítom ezt, amelyeket nagyszerű tudósok fogalmaztak meg. Nem is hallottál róluk.

PORFIRIJ Tudom én, hogy maga művelt... de énbennem valahogy kevés a hit.

SZTÁLIN Istenem! Meglátod, megéred!

PORFIRIJ Nem én!

NATASA *(csodálkozva megjelenik az ajtóban; a kezében tálca, rajta étel)* Maga... maga kijött?

SZTÁLIN Igen, már meg is ismerkedtünk.

Kopogás hallatszik

NATASA Ez apa lesz. *(Az asztalra teszi a tálcát, kimegy, aztán visszatér)*

Belép Szilibisztro, Miha, Teofil, Kandelaki

SZILIBISZTRO Ó, te már előjöttél?
SZTÁLIN Eluntam, hogy a sötétben üldögéljek.
SZILIBISZTRO Nos, akkor ismerjétek meg egymást! Ők a mieink:
Miha a Mantasovból, Teofil a Rothschildból. Kandelakit nem kell bemutatnom. Ő meg... Szoszo elvtárs Tifliszből. *(Natasának, aki az ételt rakja szét az asztalon)* Keríts egy üveg bort!
SZTÁLIN *(Porfirijnak)* Na, most kérünk meg arra, nézz már körül!
PORFIRIJ Jól van. *(Kimegy)*
SZILIBISZTRO *(Sztálinnak)* Mindent elmondta neki?
SZTÁLIN Lehetett?
MIHA Porfirijnak? Persze, hogy lehetett.
TEOFIL Porfirij rendes gyerek.
SZILIBISZTRO Üljetek le, barátaim! Töltsetek, hogy legyen bor a poharakban!
KANDELAKI Micsoda ártalmatlan társaság vagyunk, ahogy itt üldögélünk!
SZILIBISZTRO Na, Szoszo, kezd el!

Natasa megkotorja az elhamvadt szenet

SZTÁLIN Elvtársak! Az Oroszországi Szociáldemokrata Munkáspárt tífiszi bizottsága küldött...

Natasa elzárja a kályhát, a fény kezd kihunyni

... azért, hogy megszervezzem, és fölkészítsem a harcra a batumi munkásokat...

Sötét

Harmadik kép

Nagyjából egy hónap múlva. Éjszaka. Ugyanaz a szoba, ám ünnepélyesen rendbe szedve és kivilágítva. Összetolt terített asztalok, rajtuk bor, étel. Egy apró mogoróbokor, almával s bonbonnal díszítve. Az asztal körül huszonöt ember. Köztük van Natasa, Szilibisztro, Miha, Teofil, Kote, Geronti, Dariszipan, Todria és Klimov. Mind a faliorát nézik, várják, hogy üssön. A mutató a tizenkettesen áll

MIHA Hát, itt az újév! Csillagos éjszaka szárnyán repül Batumi felé! Köpenye betakarja Varchanát is, a Csaobi-mocsarat is s a mi kis városunkat is!

Ekkor tompa ének szűrődik be kívülről: „Mravalzsamieri...”

SZILIBISZTRO A szomszédba már meg is érkezett az újév!
MIHA Várj! Nem adtam szót neked. Az ő órájuk siet.
TEOFIL *(az órának)* Na, mi lesz? Mozogj már, frissebben!
MIHA Várj, ne ijesztgesd!

Ekkor ütni kezd az óra

Egy!
NATASA Kettő, három!
KOTE Négy!

Más hangok is bekapcsolódnak a számolásba: ...tizenegy... tizenkettő!

MIHA *(georgiai nyelven)* Boldog új évet!
KLIMOV Boldog új évet, elvtársak!

Mindenki rázendít a Mravalzsamierire

Megfogadok magamnak valamit. Rövid leszek. Jól tudjuk, mit adott nekünk a régi óévek hosszú sora. Hadd merüljenek feledésbe! Fogjuk meg poharunk, s kívánjuk, hogy az új, az 1902-es esztendő hozza meg rég várt boldogságunk!
SZILIBISZTRO Elvtársak, ki váltja föl Porfirijt? Menjünk sorban!
KOTE Megyek én. *(Kimegy)*

Kis idő múlva belép Porfirij

Egyházi himnusz kezdete, körülbelül annyit tesz, hosszú életet. Ünnepekkor, társas összejöveteleken énekelik

NATASA Ül ide!
TEOFIL Bort neki!
PORFIRIJ Boldog új évet, elvtársak!
HIMIRJANC *(belép)* Épp idejében érkezünk. *(Leveti a kabátját)*

Himirjanc után Kandelaki és Sztálin lép be

KANDELAKI Üdvözlöm az elvtársakat!
SZTÁLIN Üdv mindenkinek!
NATASA Gyere, Szoszo, ül le, ez a helyed! Kandelaki, ül mellém!
TEOFIL Himirjancnak meg helyet szorítunk itt, a díványon.
PORFIRIJ Add meg a szót!
MIHA Nem adok szót neked!
PORFIRIJ Nem értem, miért nem? *(Fölemeli a poharát)* Egészségedre, Szoszo!
MIHA Ezt nekem kell mondani. Szoszo elvtárs egészségére! Ami az újévi köszöntőt illeti, övé a szó!
SZTÁLIN Előttünk az éjszaka, még sokat beszélhetünk. *(Szilibisztrónak)* Mindenhol együtt vannak?
SZILIBISZTRO Mindenhol... A Mantasovnál, a Rothschildnál, a nyomdában, a dohánygyárban, a Nobelnél, a Biniant–Oglinál.
MIHA Elvtársak, figyelem! Hadd tudja meg minden szomszéd, milyen vidáman és zajosan köszöntötték Szilibisztrónál az új esztendőt! Ezért, ha fölemelem a kezemet, Natasa énekelni kezd. Olyan hangja van, mint a selyem. Ha meg mindkét kezem fölemelem, mindnyájan belevágunk. *(Fölemeli a kezét)*

Natasa megérinti a húrokat, halkan énekelni kezd

MIHA Megnyitom a batumi szociáldemokrata körök munkásképviseelőinek tanácskozását. A szó Konsztantiné.
KANDELAKI Elvtársak, legyünk rövidek! Egy kérdés van: meg kell választanunk a szervezetünket vezető bizottságot.
MIHA E kérdésben Szoszo elvtársat illeti a szó.
SZTÁLIN A legmegbízhatóbb és legjobb elvtársaknak kell bekerülniük ebbe a bizottságba. Az lesz a neve, hogy az Oroszországi Szociáldemokrata Munkáspárt Batumi Szervezetének Bizottsága. Már mindent tudunk, és szilárdan megtanultuk, milyen irányt fog követni a bizottság. A lenini irányvonalat fogja követni. E zászló alatt kezdjük meg harcunkat! Csak ennyit akartam mondani.
MIHA *(int Natasának, hogy hallgasson el, majd mindkét kezét fölemeli)* Egészségetekre!

Mindnyájan eléneklük, kurtára fogva, a Mravalzsamierit

Konsztantin, beszélj! *(Fölemeli a kezét)*

Natasa egy másik dalba fog

KANDELAKI Itt van azoknak a listája, akiket az elvtársak a gyárból a bizottságba jelöltek. Minden jelenlévő ismeri a listát?

Hangok: „Mindenki, mindenki!”

Az elvtársak azt javasolják, hogy Szoszo elvtárs kerüljön a lista élére. Ki van amellet, hogy a listán felsorolt személyek bekerüljenek a bizottságba? Emeljétek fel a kezeketek...

Mindenki fölemeli a kezét

Annyit kell még mondanom, hogy éljen...
PORFIRIJ *(közbeszó)* Éljen a batumi bizottság!

Miha mindkét kezét fölemelve int Natasának. Mindenki rázendít a Mravalzsamierire

MIHA Na, Szoszo, és most mondj nekünk valamit!
SZTÁLIN Miért éppen én? Elvtársak, ma négy beszédet mondtam a körökben. Huszonöten vagyunk az asztal körül, s már meggyőződttem róla, hogy mindenki született szónok. Például látom, hogy Porfirijból kikívánczik egy beszéd, amelyre láthatóan már fölkészült.
MIHA Mint tamada², ellenzem. Porfirij majd később jön!

Tamada – szertartásmester; ő szabja meg az összejövetelek rendjét

Sok hang; „Porfirij majd később!”

SZTÁLIN Hát akkor... Újévkor ötször is lehet beszélni. Bár igazság szerint nem készültem. Van egy mese, hogy karácsony éjszakáján az ördög ellopta a holdat s zsebre dugta. S erről eszembe jut, eljön az idő, amikor valaki majd kitalál, de nem ám mesét, hanem igazi történetet. Arról, hogy valaha a fekete sárkány ellopta a napot az egész emberiségtől. S hogy akadtak emberek, akik nekiindultak, hogy visszazerezzék a napot a sárkánytól, és visszazerezték. Utána azt mondták a napnak: „Most pedig maradj ott a magasban, és világíts örökké! Nem eresztünk el többé!” Mit mondhatnék még? Igyunk ezeknek az embereknek az egészségére!... A ti egészségétekre, elvtársak!

PORFIRIJ A te egészségédre, Szoszo!

Mindenki: „Egészségedre!”

A tamada megfosztott attól az elemi jogomtól, hogy beszédet mondjak. Most viszont követelem, hogy elmondhassam.

MIHA Beszélj, de röviden!

PORFIRIJ (Sztálinhoz fordulva) Azt akarom mondani neked, hogy sose felejtsem el az első beszélgetésünket, s hozzáteszem, nem akarok ágyban meghalni. Ennyi az egész!

MIHA Sokszor hallottalak már, de ez volt az első alkalom, hogy szépen beszéltél. Ül le, Porfirij!

SZTÁLIN Na, megéred?

PORFIRIJ Biztosan.

SZTÁLIN Egészségedre!

Porfirij rázendít a Haszán-Begurára³, mások is csatlakoznak hozzá

KOTE (beszalad) Vörös az ég! Valahol tűz van.

MIHA Micsoda? Tűz?

NATASA (az ablakhoz rohan, félrehúzza a függönyt. Az ablakban távoli tűz visszfénye) Nézzétek!

Többen az ablakhoz rohannak

KLIMOV Várjatok csak!... Hol lehet ez? (Kiszalad)

Porfirij utána rohan

MIHA Várjatok csak, ez a Rothschildnál lesz! Igen, bizony.

TEOFIL Bizony, ott.

KANDELAKI Szilibisztro, ez nálatok van.

SZILIBISZTRO Mit beszélsz? Csak nem? Az lehetetlen!

HIMIRJANC Pedig úgy van. A Rothschild ég.

TEOFIL Micsoda? A Rothschild?

Beszalad Klimov és Porfirij

KLIMOV Nesze neked új esztendő, új boldogság! Nesze neked Kaszpi-és fekete-tengeri olajipar!... Ég! Testvérek, ég a Rothschild!

Többen: „A Rothschild? A Rothschild?”

PORFIRIJ Ég a kizsákmányolók fészke! Ez is jár neki!

KLIMOV Mit locsogsz? Aztán most mit fogunk enni?

MIHA Segíteni kell oltani.

NATASA Már hogyan kéne oltani?!

TEOFIL Oltani?

SZTÁLIN Persze, oltani. Minden erővel oltani. De figyelj csak ide, Szilibisztro! Jutalmat kell kicsikarni az igazgatótól az oltásért.

SZILIBISZTRO Így igaz, elvtársak!

Ekkor lódobogás hallatszik be az udvarról

Na, már itt is van!

INTÉZŐ (berohan) Testvérek, hát ti? Nem látjátok, mi történik? Ég a faraktár a gyárunkban! A tűz továbbterjed, mindenbe belekap. Testvérek! Rohanjatok, segítsetek a gyáron!

SZILIBISZTRO Lesz fizetség?

INTÉZŐ Okvetlenül. Bőkezűen fognak fizetni. Mit ültök, testvérek?!

Hát nem sajnáljátok a gyárat?

TODRIA Mi a nyomdában dolgozunk.

INTÉZŐ Mindegy! Mindegy! Mindenkinek fizetni fognak! Segítsetek!

SZTÁLIN (az Intézőnek) Összeálltunk egy listát. Mindenkinek fizetnek majd, aki rajta van a listán?

INTÉZŐ Az ikonra esküszöm, persze, hogy mindenkinek!

SZILIBISZTRO Lóduljunk, elvtársak!

INTÉZŐ Minél gyorsabban, testvérek! (Kirohan)

A munkások szaladni kezdenek. Sztálin fölveszi a kabátját, az ajtó felé indul

NATASA Miért mutatkoztál az intéző előtt, Szoszo?

SZTÁLIN Olyan állapotban van, hogy nem lát, nem hall, nem ért semmit. Magára se ismerne rá a tükörben.

NATASA Nem szabad odamenned, Szoszo! Ott lesz az egész rendőrség!

SZTÁLIN (az ablakra mutat: látszik, hogy a tűz visszfénye már a fél égboltot elfoglalta) Azt hiszed, törődnek most velem? (Kimegy)

Függöny

Vége az első felvonásnak

MÁSODIK FELVONÁS

Negyedik kép

Két hónap múlt el. Március eleje. A kutaiszi katonai kormányzó dolgozószobája. A Kormányzó az íróasztalnál ül és olvassa a Novoje Vremját⁴. S láthatóan elégedetlen azzal, amit olvas

ADJUTÁNS (belép) Távirat, excellenciás uram!

KORMÁNYZÓ Nos?

ADJUTÁNS (olvassa) „A kutaiszi katonai kormányzónak. Titkos. Jelentem, a Rothschild-gyárban szokatlanul nyugtalanok a munkások. Aláírás: Batumi város rendőrfőnöke.”

KORMÁNYZÓ Tessék!... Megint!... Nos, igen... Vagy az egy másik gyárban volt? Minden összekavarodott bennem ezek miatt a batumi meglepetések miatt.

ADJUTÁNS Akkor a Mantasov-gyárban volt.

KORMÁNYZÓ Ostobaság!... (Átolvassa a táviratot) S ráadásul minő modorban táviratozik? Például én itt ülök ön előtt, képzelje el, hogy Bölcs Salamon vagyok, mégsem értek semmit. Mit jelent az, hogy „nyugtalanok”?... A nyugtalanságnak különféle formái lehetnek, ezt bármely orvos igazolhatja. Lehet például kéztördelve kiáltozni. De ha, tegyük föl, megharapom önt, vagy, mondjuk, összetörök minden üveget itt, a dolgozószobában, az már egészen más neme a nyugtalanságnak. Önnek mi a véleménye?

ADJUTÁNS Úgy gondolom, excellenciás uram, sztrájkot akarnak kirobbantani.

KORMÁNYZÓ Ostobaság! Akkor ezt kéne megtáviratoznia: ezt és ezt akarják, ezt és ezt akarnak kirobbantani... Így viszont csak felidegesít a távirataival. Pedig ő ideges. És mi történt ezzel a Batumival? Csodaszép hely volt, csöndes, veszélytelen, most meg az ördög tudja, mi kezdődött el ott. „Szokatlanul nyugtalanok...” Zavaros, istenemre, zavaros! Úgy ír, mint ez a firkász. (Körmével megjelöl egy helyet az újságban) „Mély értelmű a kor, melyben élünk.” És kész! Miféle értelem ez, kérdem én? Mit jelent ez az értelem? (A falon függő térképre néz) Rá se tudok nézni a térképre. Ha meglátom azt, hogy Batumi, bocsánat a kifejezésért, de köpni tudnék. Az idegeim a szó szoros értelmében pattanásig feszültek, mint a húr.

ADJUTÁNS Hogy parancsolja, excellenciás uram, mit válaszoljunk a rendőrfőnököknek?

KORMÁNYZÓ Először is azt, hogy érthetően táviratozzon. Érthető, kérem?

ADJUTÁNS A részletek?

KORMÁNYZÓ Nos, igen... ööö... nem! Az Isten szerelmére, csak ezt a szót ne használja! Jól ismerem: teli fog írni hét oldalt a legundorítóbb részletekkel. Csak annyit, hogy érthetően. Hol történt, hogy történt?

ADJUTÁNS Igenis. (Kimegy)

³ Haszán-Begura – keleti eredetű egyházi himnusz, főleg lakodalmon énekelték

⁴ Novoje Vremja – az egyik legjelentősebb orosz napilap, alapítva 1868-ban Pétervárott

KORMÁNYZÓ *(az újság felett)* De miféle értelem? Ez aztán a fogas kérdés!

ADJUTÁNS *(belép)* Excellenciás uram, távirat!

KORMÁNYZÓ Tessék!

ADJUTÁNS *(olvassa)* „Vajnsedt háromszázhetvenöt embert bocsátott el a Rothschildból. Aláírás: Batumi város rendőrfőnöke.”

KORMÁNYZÓ Hányat?

ADJUTÁNS Háromszázhetvenötöt.

KORMÁNYZÓ Hm... Tessék, már megint! Elbocsátotta őket! Miért? Mi okból? Hiszen, hogy úgy mondjam, egy egész századravalót bocsátott el. Bocsásson meg, ez a Vajnszejn... ez... ööö... az igazgató?

ADJUTÁNS Igenis. Vansejdt.

KORMÁNYZÓ Az mindegy. Ismét csak az a fontos, mi volt az elbocsátás oka és értelme. Megkérdezni!

ADJUTÁNS Igenis. *(Kimegy, kis idő múlva visszatér)* Excellenciás uram, sürgős táviratok.

KORMÁNYZÓ Igen, igen. Mi van bennük?

ADJUTÁNS *(olvassa)* „A hordós petróleum iránti kereslet csökkenése miatt Vajnszejn háromszázkilencven embert elbocsátott a Rothschildból. Bobrovszkij csendőrkapitány.”

KORMÁNYZÓ Ez legalább világos távirat. Értelmes. Kellemetlen, ám világos távirat. De mondja csak, ki ez a másik, ez a kicsoda is, ez a Vajnszejn?

ADJUTÁNS Ugyanaz. Csak az egyik távirat hibás.

KORMÁNYZÓ De melyik?

ADJUTÁNS Nehezemre esnék megmondani, excellenciás uram.

KORMÁNYZÓ Persze, mindegy. Az a fontos, hogy... hm... „csökkenés”... A rendőrfőnök azt táviratozta, hogy háromszázhetvenöt ember, a kapitány már háromszázkilencvenről tud... Persze, ez se fontos, hanem az a fontos... Kérem a második táviratot!

ADJUTÁNS *(olvassa)* „Szideridiszben nyugtalan a helyzet. Könyörgök, fordítson rá figyelmet! Aláírás: Szideridisz.”

KORMÁNYZÓ Hát először is, kicsoda ez, hogy is hívják?

ADJUTÁNS Szideridisznek, excellenciás uram.

KORMÁNYZÓ Ó, igen, a gyárat!

ADJUTÁNS Igenis, az olajfinomítót.

KORMÁNYZÓ Fordítson csak figyelmet a stílusra: „Szideridisz Szideridiszben.”... S ismét ez az undorító szó, hogy „nyugtalanág”. Honnan vették ezt az aljas táviratozási modort? Nem minden jó, ami lakonikus. „Könyörgők!” Jobb lett volna, ha értelmesen közli, mi történik ott, ahelyett, hogy könyörög. Magyarázatot kérn!

ADJUTÁNS És Bobrovszkij távirata?

KORMÁNYZÓ Mit csináljak Bobrovszkij táviratával? Nos? „Csökkenés.” Mit tudok én tenni? Talán vegyek tőle petróleumot? Tudomásul veszem a... ööö... gazdasági törvényeket.

ADJUTÁNS Igenis. *(Kimegy, és hamarosan visszatér)* Trejnic ezredes, a csendőrpáncsnokság vezetőjének helyettese.

KORMÁNYZÓ Igen, igen, tessék! *(A belépő Trejnicnek)* Örülök, hogy látom, Vlagyimir Eduardovics!

TREJNIC Erőt, egészséget, excellenciás uram!

KORMÁNYZÓ Kérem, ezredes, foglaljon helyet! Azért kérttem, hogy komolyan beszéljünk Batumiról. Az ördög tudja, hogy pillanatok alatt mi lett a földkerekség e mondhatni legelbűvölőbb városából.

TREJNIC Igen, Batumiban rossz a helyzet.

KORMÁNYZÓ Na, látja! Ma a szó szoros értelmében elárasztottak táviratokkal, egyik kellemetlenebb, mint a másik. Hirtelen ordítani kezdett ez a... ööö... Szideridisz is. Folytonos a feszültség. Már említettem volt, az idegeim pattanásig, miként a húr. Vibrálok... Ki kell deríteni a batumi jelenségek okát. Biztos van valami közös alapjuk.

TREJNIC Hogyne. Én személy szerint már tudom, mi az alapja a batumi eseményeknek.

KORMÁNYZÓ Ó, látja, ez remek! Tehát, mi a lényeg?

TREJNIC Értesülesem szerint most Batumiban dolgozik egy csoport agitátor, élükön a Pásztorral.

KORMÁNYZÓ A Pásztorral? Hát az meg kicsoda? Pásztor...?

TREJNIC Valami Ioszif Dzsugasvili.

KORMÁNYZÓ Dzsugasvili? Az kicsoda?

TREJNIC Excellenciás uram, három évvel ezelőtt kizárták a tifliszi szemináriumból, mert megbízhatatlan volt. Utána rövid ideig a tifliszi obszervatóriumban dolgozott. A ténykedése igen hamar meghozta az első gyümölcsöket, többek között a Karapetov-gyárban megalakult a szociáldemokrata kör, a lóvasútnál és a vasúti járműjavítónál sztrájkok voltak, s végül ott a tavaly május elsejei tüntetés. Persze nem soroltam föl mindent.

KORMÁNYZÓ Nem értem, hogy a tifliszi nyomozó hatóság miért nem likvidálta azonnal ezt a zenész embert?

TREJNIC Hogyhogy zenészt, excellenciás uram?

KORMÁNYZÓ Azt mondta nem, hogy a konzervatóriumban szolgált.

TREJNIC Az obszervatóriumban.

KORMÁNYZÓ Igen, persze, ám ez lényegtelen. De hát hogy lehet... ööö... hogy nem tették ártalmatlanná?

TREJNIC Szem elől tévesztették, excellenciás uram.

KORMÁNYZÓ Ajaj! Hogy tehettek ilyesmit? Hisz kötelesek lettek volna...

TREJNIC Formálisan megtették, ami illik. Például eredménytelenül nyomoztak. Elhanyagolták ezt a személyt, felületesen figyelték, így illegálisba tudott vonulni.

KORMÁNYZÓ Ajaj!

TREJNIC Nos, ugyebár, még csak ez hiányzott! Táviratoztam a személyleírásáért, a következő választ kaptam. *(Egy papírlapot vesz elő az irattartójából, olvassa)* „Dzsugasvili. Közepes testalkatú. Feje rendes. Hangja: bariton. A bal fülén anyajegy.” Ez minden.

KORMÁNYZÓ Na, most mondja meg! Nekem is rendes a fejem. És várjon csak! Nekem is van egy anyajegy a bal fülemben. Igen! *(A tükörhöz lép)* Ezek szerint én vagyok az!

TREJNIC Nos, nem egészen így van, excellenciás uram. Még egyszer táviratoztam: „Közöljék, milyen benyomást kelt a külseje!” A válasz: „Az említett személy külseje semmiféle benyomást nem kelt.”

KORMÁNYZÓ Valóban, ez már... ööö... Nem tudom, mi kéne ahhoz, hogy például én benyomást keltsek bennük. Csak nem arra volna szükség, hogy tüzet fújjak az orromból? Ám úgy látom, komolyan kell foglalkozni ezzel a... ezzel a szeminaristával.

TREJNIC Már nem szeminarista. Az OSZDMP tifliszi bizottságának tagja, excellenciás uram.

KORMÁNYZÓ Sajnálom, nem értem.

TREJNIC Oroszországi Szociáldemokrata Munkáspárt.

KORMÁNYZÓ Akkor hát... szóval... fontos személy?

TREJNIC Igen, nagyon veszélyes ember. Figyelmeztetem, excellenciás uram, hogy Batumiban erősödni fog a mozgolódás.

KORMÁNYZÓ Mit óhajt tenni?

TREJNIC Két óra huszonöt perckor elindulok Batumiba.

KORMÁNYZÓ Nagyon, nagyon kitűnő! Sok sikert kívánok önnek.

TREJNIC Van szerencsém elbúcsúzni, excellenciás uram! *(Kimegy)*

A Kormányzó a tükörhöz lép, a fülét vizsgálgatja. Megcsikordul az ajtó

KORMÁNYZÓ *(összerezzen)* Távirat?

ADJUTÁNS Ó, nem, excellenciás uram, Vajnszedt úr kér kihallgatást.

KORMÁNYZÓ Ez ugyanaz? Személyesen jött ide? Nocsak! Kérettem!

ADJUTÁNS *(az ajtóban)* Kérem, fáradjon be! *(Utat enged a belépőnek, majd eltűnik. A belépőn kabát, kezében gyűrött keménykalap)*

VANSEJDT Excellenciás uram! *(Meghajol)*

KORMÁNYZÓ Kérem, foglaljon helyet? Ön Batumiból jött?

VANSEJDT Igen, Batumiból.

KORMÁNYZÓ Ön a Rothschild-gyár... ööö... igazgatója? Ööö... ennek a fekete-tengeri-káspinak...

VANSEJDT Igen, én vagyok az igazgató.

KORMÁNYZÓ Mondja csak, valójában mi pontosan a neve? Vajnszejn vagy Vajnszedt?

VANSEJDT Vansejdt, excellenciás uram.

KORMÁNYZÓ A végén tédével?

VANSEJDT Détével, excellenciás uram.

KORMÁNYZÓ Na, tudja... így már egészen más! De hát miért ily hivatalosan... ööö... kabátban. Nem akarja levetni a kabátját?

VANSEJDT Excellenciás uram, tőből leszakították a zakóm ujját. Egyenest a gyárból jövők, nem is tértem haza, csak rohantam a vonathoz, hogy ideérjek. *(A sarokban álló fogashoz lép, leveszi a kabátját, fölakasztja rá a keménykalapját)*

KORMÁNYZÓ Nos, mi történt tehát? Egészen ki van kelve magából.

VANSEJDT Excellenciás uram, szörnyű, ami történt. Egyszerűen képtelenség érzékeltetni, mi történik nálunk a gyárban. Háromszáznyolcvankilenc embert el kellett bocsátani.

KORMÁNYZÓ Háromszáznyolcvankilencet? Nagy szám! Fölteszem, hogy a keresletcsökkenés miatt.

VANSEJDT *(döbbenet, mi éles meglátása van a Kormányzónak)* Pontosan erről van szó, excellenciás uram. És ezek után elszabadult miattuk a valódi pokol.

KORMÁNYZÓ Mit akarnak?

VANSEJDT Természetesen azt akarják, hogy vegyék vissza őket.
 KORMÁNYZÓ Vagy úgy!
 VANSEJDT De ez még semmi. Követeléseik is vannak.
 KORMÁNYZÓ Persze, az agitátorok is besegítettek?
 VANSEJDT Rengeteg agitátor van nálunk, elképzelni se lehet, mi történik ott.
 KORMÁNYZÓ Megpróbált hatni rájuk?
 VANSEJDT Igen, excellenciás uram.
 KORMÁNYZÓ És?
 VANSEJDT Vérszopónak neveztek.
 KORMÁNYZÓ Erre ön?
 VANSEJDT Csak nem hívhatom ki őket párbajra, excellenciás uram?
 Alig tudtam elmenekülni az irodából. Hisz már elkapták a zakómat.
 KORMÁNYZÓ Nahát, micsoda szörnyűség!... Reményilem, a legizgágább munkások is azok közt vannak, akiket elbocsátottak.
 VANSEJDT Magától értetődik. Magammal hoztam a listát. (A zsebében kotorászik, előhúzza egy papírlapot) Nahát, ez igazán döbbenetes! Hogy lehet ez? ... Kegyeskedjék megtekinteni!
 KORMÁNYZÓ De kérem... hisz ez egy felhívás!
 VANSEJDT Természetesen, egy felhívás.
 KORMÁNYZÓ Minő pimaszság!
 VANSEJDT De hát hol lehet az a lista? (A fogashoz lép, a kabátja zsebében kotorászik) Parancsoljon, excellenciás uram, még egy.
 KORMÁNYZÓ De hát mi módon... ööö... került ez önhöz?
 VANSEJDT Nem tudom. Katonaságot kérek a gyárhoz.
 KORMÁNYZÓ Hm... Mennyire van szüksége?
 VANSEJDT Két zászlóaljra.
 KORMÁNYZÓ Legyen könyörületes, Vansejdt úr! Hány gyáruk van Batumiban?
 VANSEJDT Nyolc olajfinomító.
 KORMÁNYZÓ Na, látja! Hisz így, Vansejdt úr... ugyanis a matematika kérelhetetlen... tizenhat zászlóalj kéne. Tizenhat zászlóalj pedig már hadosztály! S ha hozzávesszük, ahogy kell, a fogatolt tűzérhadosztályt, a kórházakat, az intendatúrát... akkor... ööö... Megértem, hogy komoly a helyzete, s persze, adok önnek örököt.
 VANSEJDT Hányat, excellenciás uram?
 KORMÁNYZÓ Öt embert.
 VANSEJDT Adjon negyvenet!
 KORMÁNYZÓ Legyen hat.
 VANSEJDT Harmincöt.
 KORMÁNYZÓ Legyen belátó, Vansejdt úr... mondjuk, hét.
 VANSEJDT Tizenöt.
 KORMÁNYZÓ Minő furcsa dolog ez, kedves Vansejdt úr, mintha alkuoznánk...
 ADJUTÁNS (belép) Sürgős, excellenciás uram.
 KORMÁNYZÓ Olvassa!
 ADJUTÁNS (olvassa) „A kutaiszi katonai kormányzónak. A másolat Trejnic ezredesnek, csendőrpáncsnokság. Titkos. Sürgős. Batumiban sztrájkba lépett a Rothschild-gyár. Minden részleg, ezeröt-száz ember leállt. Rendbontásokra számítok. Bobrovskij kapitány.”
 KORMÁNYZÓ Micsoda?!
 VANSEJDT Na, ugye, excellenciás uram?!
 KORMÁNYZÓ Hány óra?
 ADJUTÁNS Fél három, excellenciás uram.
 KORMÁNYZÓ Lekéstem a vonatot. Rögtön táviratozzon az állomásra, hogy kérek egy szalonkocsit, lokomotívval. Megyek Batumiba. És... ööö... üzenjenek a lakásomra, hogy... ööö... csomagoljanak.
 ADJUTÁNS Igenis. (Az ajtó felé siet)
 VANSEJDT Önnel tartok, excellenciás uram.
 KORMÁNYZÓ Tessék? Ó, persze, persze.

Egy kéz táviratot nyújt át az Adjutánsnak, aki akkor ér oda az ajtóhoz

ADJUTÁNS Sürgős.
 KORMÁNYZÓ Nos, nos?
 ADJUTÁNS (olvassa) „Panaiot megölték Szideridiszben. Aláírás: Szideridisz.”
 KORMÁNYZÓ (elbődül) Hát ez micsoda? Azt kérdeztem, mi ez az egész? Ki az a Panaiot? Mit jelent ez az egész? Miért ölték meg? Táviratozzon ennek a Szideridisznek, hogy azonnal hagyjon föl ezekkel az ostoba táviratokkal! Ki az a Panaiot?
 VANSEJDT Excellenciás uram, Panaiot főintéző Szideridisznél.
 KORMÁNYZÓ Hogy az ördög... Akkor táviratozzd azt, hogy miért ölték meg? A köpenyemet!

A futár a fogashoz ront, Vansejdt is

KORMÁNYZÓ (belebukik a köpenybe) Mi okból ölték meg? Hisz csak van valami értelme, ha már megölték. Valami mély, titkos, célszerű értelme! (Kisiet)

Vansejdt utána rohan.

Sötét

Ötödik kép

Huszonegy óra múlva. Márciusi nap. Egy félig leégett műhely egy batumi gyárban. Bár nem látni embereket, érződik, hogy mind a műhelyben, mind az udvaron hatalmas a tömeg. A rendőrkordon visszatartja a tömeget attól az emelvénytől, amelyen Trejnic, a Rendőrfőnök, Vansejdt és Kakoja áll. Hallik a tömeg egyenletes moraja. Két kozák kíséretében belép a Kormányzó

KORMÁNYZÓ Jó napot, uraim!
 RENDŐRFŐNÖK Erőt, egészséget, excellenciás uram!
 KORMÁNYZÓ Hát ez micsoda? Hiszen ez egész tömeg, ha jól látom.

A Rendőrfőnök felsóhajt

KORMÁNYZÓ Ostobaság! Jó napot, munkások!

Némaság

Ostobaság! (Kakójára pillant) Hát ez kicsoda?
 TREJNIC A csendőrpáncsnokság tolmácsa, excellenciás uram.
 KAKOJA Kakoja vagyok, excellenciás uram.
 KORMÁNYZÓ Osto... aha, rendben. Magától nekiknek... tőled nekik... ööö... kedveském, maga fordítani fogol. (A tömegnek) Nos, kérem, lépjenek elő a vezetők!

A tömeg orosz és georgiai nyelven kiabál: „Nincsenek vezetők!... Egyáltalán nincsenek vezetőink!... Mindnyájan egyformán szenvedünk!... Itt mindnyájan vezetők vagyunk!... Mindnyájan!...”

KAKOJA Azt mondják, excellenciás uram, hogy nincsenek vezetők, hogy mindnyájan egyenlők, azt mondják...
 KORMÁNYZÓ Mit jelent az, hogy egyenlő?
 KAKOJA (oroszul ordít) Mit jelent az, hogy egyenlő?
 KORMÁNYZÓ Gondolom, kétezer ember egyszerre nem adhat magyarázatot. A nép engedje előre azt, aki előadja kívánságait. (A Rendőrfőnöknek) Mindig meg kell próbálkozni a szelidséggel.

A Rendőrfőnök felsóhajt. Geronti, Porfirij és Klimov lép előre

KORMÁNYZÓ Nos, így már jobb. Megbeszéljük, megvizsgáljuk, mire van szükségük. (Gerontinak) Nos, mondd csak el, mi történik itt nálatok, mivel vagytok elégedetlenek?
 GERONTI Nagyon nehezen élünk, tiszta kínlódás.
 KAKOJA Azt mondja, kínlódik.
 KORMÁNYZÓ Értem.

A tömeg: „Nincs megélhetésünk... Rosszul élünk!... Kínlódunk!”

RENDŐRFŐNÖK Csöndesebben, hé! Egy beszéljen!
 GERONTI Senki se tud tizenhat órát dolgozni minden nap. Ezért a munkások azt követelik, hogy a munkaidő ne haladja meg a tíz órát.
 KORMÁNYZÓ Hm!
 GERONTI A vásár- és ünnepnapok előtt a munkaidő délután négyig tartson. Vizsgálat nélkül ne legyen büntetés. A büntetés nem lehet nagyobb, mint a fizetés egyharmada. (Mindezt megismétli georgiai nyelven.)

A tömeg: „Tönkretettek a büntetésekkel!”

KLIMOV Az utolsó ingünk is rámegy a büntetésekre.
 VANSEJDT Excellenciás uram, ez nem igaz.
 KLIMOV Mi az, hogy nem igaz?

A tömeg: „Mi az, hogy nem igaz?... Pucérra vetkőztetik a munkás-embert!... Kizsákmányolók!...”

RENDŐRFŐNÖK Csöndesebben!

KORMÁNYZÓ Tovább!

GERONTI Húsz kopekkel emelni kell a napszámot. Az üres hordót szállító munkásoknak minden ezer hordó után egy kopekkel emelni kell. A fogantyúkészítőknek ezer darabonként tíz kopekkel kell emelni. Az ácsoknak minden ezer láda után húsz kopejkával kell emelni.

VANSEJDT *(a Rendőrfőnöknek)* Hát hallja ezt?

A Rendőrfőnök felsóhajt

GERONTI És még azt követeljük, hogy mindenkit, az utolsó emberig vissza kell venni, akit elbocsátottak.

VANSEJDT *(a Rendőrfőnöknek)* Hallgassa csak!

GERONTI És követeljük még, ne bánjanak velünk úgy, mint az állatokkal, ne verjék a munkásokat. A munkásokat verik a gyárban.

KORMÁNYZÓ *(Vansejdtnek)* Így van?

VANSEJDT Sose láttam ilyesmit! Ez lehetetlen... Rágalom...

GERONTI Lehetetlen?!

KLIMOV Akkor nézze meg!

A tömegből előront egy georgiai munkás, lerántja fejéről a baslikot, megmutatja véraláfutásos, sebes arcát, odakiált valamit georgiai nyelven, aztán oroszul is: „Bottal, bottal!”

KORMÁNYZÓ *(Vansejdtnek)* Ööö!

VANSEJDT Most látok először ilyesmit... Talán lopott valamit?

KLIMOV Forgácsot szedett össze gyűjtősnak. A bazárban az ilyen gyűjtős még egy kopejkába se kerül. S az őt úgy megverte, mint szódás a lovát. Mindenki tanú rá! Az egész műhely látta! Megverték!

A tömeg elkeseredve ordítja: „Megverték! Megkínózták! Félholtra verték! Mindenki tanú rá!”

VANSEJDT Excellenciás uram, én nem kezeskedhetem az őrért... El fogom bocsátani.

KORMÁNYZÓ Abbahagyni a kiabálást!

RENDŐRFŐNÖK Csend!

Rendőrsíp. A tömeg elcsendesedik

KORMÁNYZÓ *(Gerontinak)* Ez minden?

PORFIRIJ *(előrelép, s iparkodik nagyon nyugodtan és gyakorlatiasan viselkedni)* Nem, ez még nem minden. Van még egy, egy utolsó követelésünk: ha dolgozunk, teljes bért kapunk. De ha a gyárban ideiglenesen nem lesz mindenkinek munkája, akkor vezessék be a két műszakot, s aki nem dolgozik, kapja meg a fizetése felét.

KORMÁNYZÓ Micsoda? Azt kérdeztem, mi ez? Én hallottam rosszul, vagy neked ment el az eszed? Ööö... *(Kakójának)* Fordítsd!

Kakója szemrehányóan végighúzza kezét a homloka előtt, így adva Porfirij értésére, hogy elment az esze

KORMÁNYZÓ Erre még nem volt példa... Hogy a munkás ne dolgozzon, mégis megkapja a bérét. Egyszerűen... ööö... nem értem... *(Trejnicnek)* Hol itt a józan ész?

Porfirij a tömeg felé fordulva tagoltan és érthetően mond valamit georgiai nyelven. Igen elégedett az arca, látszik, hogy minden adu a kezében van. A tömeg válaszként vidáman felmorajlik

KORMÁNYZÓ *(Kakójának)* Fordítsd!

KAKOJA *(zavartan)* Már bocsánatot kérek, excellenciás uram, de az ön lovairól beszél...

KORMÁNYZÓ Semmit sem értek! Hogy jönnek ide a lovak?

KAKOJA Már bocsánatot kérek, excellenciás uram, de azt mondja, ha excellenciás uram használja a lovakat, eteti őket, ám akkor is eteti őket, ha az istállóban vannak. Mert különben, azt mondja, megdöglének, s akkor nincs, ami a kocsit húzza. Hát az ember, mondja ő, nem méltó arra, hogy mindig kapjon ételt? Talán rosszabb, mint egy ló? Hát ezt mondta!

Teljes némaság

TREJNIC *(a Rendőrpáncsnoknak)* Aha! Tudom már, kié ez az ötlet! Rossz vége lesz ennek itt, Batumiban!

KORMÁNYZÓ Ez a... szóval ez a... tökéletesen illogikus... Tiltakozz... vagyis hogy fordítsd... A ló az ló, ám az ember egészen másfajta... más valami. *(Porfirijnak szemrehányóan)* Drága barátocskám!... Fordítsd már!

KAKOJA *(Porfirijnak)* Drága barátocskám!

KORMÁNYZÓ Ó, hogy az ördög vigyen el! Hát így kell fordítani?!

KAKOJA Érti azért, excellenciás uram! A drága barátocskám ugyanúgy hangzik minden nyelven.

KORMÁNYZÓ Takarodj innen!

Kakója eltűnik a Kormányzó háta mögött

KORMÁNYZÓ Mi ez itt? *(Trejnicnek)* Nem értem igazán, ezredes, hogy... hogy ez az idióta... A csendőrpáncsnokság nem tudott másvalakit találni? Hiszen ez egy papagáj!

TREJNIC *(szárazon)* Eddig megfelelően dolgozott, excellenciás uram.

KORMÁNYZÓ Nem értem, nem értem! *(A munkásoknak)* Nem, drága barátaim, ez hallatlan és hihetetlen!

KLIMOV És a Putyilov?

KORMÁNYZÓ Mi van a Putyilovval?

KLIMOV Amikor leégett a Putyilov, s új műhelyeket építettek, a munkások megkapták a fele fizetésüket.

KORMÁNYZÓ Az... ööö... a Putyilov az a Putyilov. De itt teljességgel lehetetlen az ilyesmi. Igen, kérem! Látom már, barátaim, hogy rosszindulatú emberek tökéletesen megzavartak benneteket, kihasználva a bizalmatokat, és... szóval, a követeléseitek túlzóak és értelmetlenek. A legszigorúbb vizsgálatot rendelem el, ami azt a munkást illeti, akit megverték, s a bűnös természetesen elnyeri méltó büntetését. Ám a követeléseitek... Nem... Hová tűnt ez a... ez a személy? *(Kakójának)* Mit állsz itt, mint egy sóbálvány? Fordítsd!

Kakója georgiai nyelven odakiált valamit a tömegnek. A tömeg orosz és georgiai nyelven válaszol: „Nem vesszük föl a munkát, ha nem teljesítik a követeléseinket.”

KORMÁNYZÓ Mit mondanak?

KAKOJA Nem akarják.

KORMÁNYZÓ Drága barátaim! Atyaként fordulok hozzátok, mintha az édesatyátok volnék. Hagyjátok abba a sztrájkot, és vegyétek föl a munkát! Még egyszer mondom, tiszta szívből szeretlek és sajnállak benneteket.

Kakója mindezt lefordítja. A tömeg válasza „Ha nem teljesítik a követeléseinket, nem vesszük föl a munkát!” Zaj

KORMÁNYZÓ Mit mondanak?

KAKOJA Nem akarják.

KORMÁNYZÓ Ó, hát így vagyunk? Makacsok? Sajnos akkor azt kell mondanom, hogy figyelmeztetek benneteket: ha holnap, amikor megszólal a sziréna, nem vesszitek föl a munkát, menetoszlopban... szóval, Szibériába vitettek titeket!

KAKOJA *(odakiáltja a munkásoknak)* Szibéria!

KLIMOV Szibériával fenyegetőzik?

PORFIRIJ Ne ijesztgessen, nem vagyunk ijedősek!

GERONTI Nem vesszük föl a munkát!

KORMÁNYZÓ Ó, szóval úgy! Lázadás? *(A Rendőrfőnöknek)* Tartóztassa le ezt a három felbujtót! Majd én megmutatom!

RENDŐRFŐNÖK *(a rendőröknek)* Azt a hármat letartóztatni!

KLIMOV Na, kibujt a szög a zsákból! Elvtársak, gyönyörködjetek édesatyátokban, a kormányzóban! Először kicsalt minket, most meg elfogat!

GERONTI *(georgiai nyelven)* Becsapott minket!

PORFIRIJ Gyertek csak, gyertek!

A munkások: „Becsapott minket a kormányzó!” Néhány ember kiabálva előrefut: „Minket is fogjatok el velük együtt!”

KORMÁNYZÓ Öröket ide!

TREJNIC *(a Rendőrfőnöknek)* Fogassa el azokat is, akik előrefutottak. Csinálja csak!

A tömeg felháborodottan kiabál. Füttyszó hangzik fel a tömegben, feleletül rendőrsípszó

KORMÁNYZÓ Majd Szibériában magatokhoz tértek nekem! *(A Rendőrfőnöknek)* A lovaimat!

Szürke, borús márciusi reggel. Széles utca Batumiban, a száműzött-börtön előtt. Kerítés kapuval. Téglatörmelék-halmok. Az utcán a Rendőrfőnök és rendőrkordon. A Rendőrfőnök sápadt, nyugtalan, hol a messzeségbe kémlel, hol a börtönt nézi. A börtönkerítés mögül beszéd és zaj hallatszik. A távolból pedig egy irtózatosan nagy tömeg közeledő moraja. A rendőrök ijedtek, nyugtalanok. Közelgő fogatok robogása. Belép Trejnic. Két csendőr és Kakoja van vele

TREJNIC (a távolba néz) Hohó! Összetalálkoztak? Hányan lehetnek?
RENDŐRFŐNÖK (tompá hangon) Öt- vagy hatezren.
TREJNIC Hohó!
RENDŐRFŐNÖK (nyugtalanul) És az excellenciás úr?
TREJNIC Jön. (A távolba néz) Na igen, ahogy illik... zászlók... úgy, úgy... és mintha idegenek is volnának köztük. Érdekes... (Kakójának) Ki az ott elöl? Látod?
KAKOJA Nem látom.
RENDŐRFŐNÖK Azt hiszem, a Rothschild-gyáriak hozzák a zászlót.
TREJNIC Így van.

A tömeg hangja mind közelebről és közelebről hallik. Énekelnek. Egyes szavakat már érteni: „Nem kell az aranyborjú, gyűljük a cári sátánt...” A Marseillaise-t más dal követi

Raadásul a Marseillaise!... (Előrenéz) Az ott, azzal a zászlóval...
Ingen, kabátban, sállal... Ugye, nem idevalósi?
RENDŐRFŐNÖK Nehezen tudnám megmondani.
TREJNIC Úgy bizony, nem idevalósi! Ezredes! Amint közelebb érnek, az elsők el kell vágni a tömegtől, és le kell tartóztatni őket.
RENDŐRFŐNÖK Nehéz lesz. A rendőrökkel nem sokra megyünk, sűrű a tömeg. Katonáság kéne.
TREJNIC Ugyan, ezredes! Ehhez még nem kell katonaság.
RENDŐRFŐNÖK (az egyik rendőrnek) Amint ideérnek, elvágni az első sort, s elfogni azokat, akik a zászló körül vannak.
RENDŐR (kétkedve) Igenis!
KAKOJA (Trejnicnek) Most már látom! Nem idevalósi!
TREJNIC Na, persze!

Hintórobogás, patkócsattogás, két kozák kíséretében belép a Kormányzó

KORMÁNYZÓ (sóbálvány lesz, amint megpillantja a közeledő tömeget) Hát ez micsoda?
RENDŐRFŐNÖK Katonáság kéne, excellenciás uram.
KORMÁNYZÓ Már előbb el kellett volna vágni őket egymástól...
Őő!... Hogy engedhetek meg ilyesmit?
RENDŐRFŐNÖK Excellenciás uram, hatezer...
KORMÁNYZÓ (az egyik kozáknak) Repülj Antadze kapitányhoz, mondd meg neki, azonnal küldjön egy századot a börtönhöz!

A kozák elvágat. A tömeg fenyegető morajjal közeledik. Elöl Himirjanc vörös zászlóval, Teofil, Natasa, Miha. Sztálin Himirjanc mellett áll. Mögöttük falként a munkások, köztük nők is

SZTÁLIN (a börtönablakok felé fordulva) Üdvözöllek benneteket, elvtársak!
TEOFIL Üdvözöllek benneteket! Megérkeztünk!

A munkások: „Értetek jöttünk!” A börtönablakokból észrevették a tömeget, a börtönudvaron meghallották őket. Az udvarról kiabálva válaszolnak: „Itt vannak! Elvtársak! Nézzétek, megjöttek! Szabadítsatok ki bennünket! Szabadítsatok ki!”

TREJNIC (Kakójának) Ó az? Mit gondolsz?
KORMÁNYZÓ (a tömegnek) Mi ez? Lázadás? Elkobozni a zászlókat! Megállni!
SZTÁLIN Nem is akarunk továbbmenni. Megérkeztünk. Engedjék szabadon a letartóztatott munkásokat!
HIMIRJANC Addig nem megyünk el!

A munkások: „Eresszék ki a letartóztatottakat!” Kiáltások a börtönből: „Szabadítsatok ki minket!”

KORMÁNYZÓ Elkobozni a zászlókat! Oszolni!
TREJNIC (a Kormányzónak) Kérem, excellenciás uram, vonuljon kissé hátra!

A Kormányzó hátrál

(A Rendőrfőnöknek) Nos, próbálják meg!
RENDŐRFŐNÖK (a rendőröknek) Rajta, próbáljátok meg! Az elsőkét!

A rendőrök és a két csendőr behatol a tömegbe

TEOFIL Hé, hová? Ó, verekedni akartok?
SZTÁLIN Ne féljetez tőlük!

A tömeg a rendőrökre rohan, összenyomják őket

TEOFIL Ne üssétek őket! Ne üssétek! Csak kergessétek el őket!

Egy kiáltás a tömegeből: „Üssétek az átkozottakat!”

MIHA Mit csinálsz?!

Két rendőrtányérsapka gurul a földön, az egyik rendőrnek letépték a sapkáját

TEOFIL Takarodjatok innen!

A rendőrök megfutamodnak

SZTÁLIN Ne bántsátok őket! Szabadítsatok ki a letartóztatottakat!

Zajongás a börtönből

KORMÁNYZÓ (zavartan hátrál) Mindenkit agyonlövetek!

Ezzel egy időben a börtön korhadt kapuja recsegni kezd – belülről fessegetik –, s közeledő dobpergés hallatszik, majd egy katonanóta

Dob pereg és kürt riad,
Hömpölyög a cári had.

A katonaság közeledése felizgatja a tömeget. Kiáltások hallatszanak: „Jönnek a katonák! Jaj, jön a katonaság!” Egy asszony kirohan a tömegeből, georgiai nyelven odakiáltja Szilibisztrónak: „Jaj, katonák! Lőni fognak!”

SZILIBISZTRO (georgiai nyelven kiabálja) Nem mernek fegyvertele-
nekre lőni!

Kiáltás a tömegeből: „Lőni fognak!”

MIHA Nem fognak lőni! Tartsatok ki!

A század énekel

Járok-kelek patak hosszán,
Pucér lánykát látok osztán.

SZTÁLIN Elvtársak! Nem szabad megfutamodni! Álljatok falként, szorosán egymás mellé!

A század énekel

Erdőbe mentem a lánnyal,
Varkocsát ott megcibáltam.

Különben közénk rontanak a katonák és megvadulnak! Kapunk a puskaaggal! Mind itt maradunk.

A Kormányzó a katonaság felé fordulva integet, mutat valamit. A távolból tompa vezényszavak hallatszanak: „Század... állj!” Az éneklést mintha elvágta volna. Egy tompa hang: „Trombitás!” Ekkor a távolban bánatosan felüvölt a trombita. Kakoja megmozdul, menekülni kezd

TREJNIC (a Kormányzónak) Excellenciás uram! Mit cselekszik? Az első vonalban van... Ide, ide!...

A Kormányzóval együtt elfut

RENDŐRFŐNÖK (halálosan sápadt, kapkodva) Hé! Hé, hé! Rendőrök!... (A rendőrökkel együtt elfut)

A trombita másodszor is felüvölt

NATASA (előre rohan a sorból) Katonák, mit tesztek? Ne merjete

lőni!

SZTÁLIN Ne merjete lőni!

TEOFIL Ne merjete lőni!

Ekkor a börtönkapu recsegni kezd. Kiugrik a zár nyelve, a kapu hol kifelé nyomódik, hol becsukódik. A Közveti rendőrparancsnok látszik benne, a fején nincs sapka. A rendőrparancsnok birkózik valakivel. Még két rendőr háta villan fel, aztán Porfirij arcát látni. A Közveti rendőrparancsnokot kilöki az utcára. Ekkor harmadszor is megszólal a trombita, tompán hallatszik: „Első sor!” A Közveti rendőrparancsnok arrafelé fordul, ahonnan a trombitát hallani, aztán a kerítéshez rohan, és szinte hozzátapad. Nyomában egy munkás fut be, azt kiáltja: „Eltársak!” – odarohan a zászlóhoz. Mögötte berohan Porfirij meg két munkás, aztán Klimov és Geronti

PORFIRIJ Élj...

Ebben a pillanatban a távolban eldördül az első sortűz. Porfirij térdre rogy. Geronti Porfirij vállához kap, szintén elesik. Natasa arcára csapott kézzel, mintha éles fény ellen védekezne, a kerítéshez fut, s a Közveti rendőrparancsnok mellett hozzátapad. A Himirjanc mellett álló munkás összerogy, és nem mozdul többé. Átlőtt nyéllel kihull a zászló Himirjanc kezéből

PORFIRIJ (főlemelkedik, odakiált azoknak, akik a börtönkapuban felbukkannak) Vissza! Vissza! (Odasantikál a zászlóhoz, az öklét rázza, kiabálva) Majd megkapjátok a magatokét! Pokolra juttok!

Eldördül a második sortűz, a Teofil mellett álló munkás összeesik

KLIMOV (a melléhez kap) Úgy, szóval engem is?... Na, lőj még!

Hisztérikus női kiáltás a tömegeből: „Gyilkosok!” Klimov felbukik és elnémul

SZTÁLIN Szóval így?... (Föltépi a gallérját, néhány lépést tesz előre) Kutyák!... Gazemberek! (Lehajol, főlemel egy követ, el akarja hajítani, ám félredobja, az öklét rázza, azután a meggyilkolt Klimov fölé hajol)

Himirjanc, Teofil és Miha köveket szednek föl, elhajítják őket

(A többiek felé fordul, kiáltva) Nem kell!... Vissza!

SZILIBISZTRO (Porfirijnak) Fogózkodj belém! (Elvezeti Porfirijt)

Eldördül a harmadik sortűz. A tömeg megfutamodik. Sztálin ott hagyja Klimovot, Geronti fölé hajol

GERONTI Vize!

SZTÁLIN Fogd át a nyakamat! Fogd át! (Főlemeli Gerontit, kifelé vezeti, s közben odakiált Teofilnak, aki egy halott munkás fölé hajol) Hagyd békén a halottakat! Majd összeszedik őket! Menekülj minél gyorsabban!

Himirjanc, Teofil és Miha eltűnik. A távolban elnémul a trombita, távoli, tompa hang: „Század!... Század, hátra arc!” A szín kiürül, csak Klimov és két munkás fekszik ott mozdulatlanul

KÖRZETI RENDŐRPANACSNOK /elszakad a kerítéstől, keresztet vet, mormogva) Krisztus Urunk... Isten...

NATASA (lassan a rendőrparancsnokhoz megy, belekapaszkodik a mellébe, letépi a váll-lapját, torkon ragadja) Te... te hóhér!

KÖRZETI RENDŐRPANACSNOK Ne! Mit akarsz! Eressz! Nem én lőttem... Nem lőttem, nem lőttem... Antadze kapitány lövett. Én csak... eressz!

Ekkor Sztálin és Szilibisztro fut be

SZILIBISZTRO Natasa, mit csinálsz? Gyorsan!
SZTÁLIN Erőszakkal is el kell vinni!

Megragadják Natasát és kihurcolják! A Közveti rendőrparancsnok a kerítés mentén lopakodik, kifelé tart, a távolból kiáltás hallatszik: „Inn-dulj!”, megperdülnek a dobok, a század távolodóban énekel

Dob pereg és kürt riad,
Hömpölyög a cári had.

Nem lágú kalács, sűrű vaj,
No, de bajtársak, se baj.

Függöny

Vége a második felvonásnak

HARMADIK FELVONÁS

Hetedik kép

Batumi. Áprilisi éjszaka. Dariszipan munkás lakásán. Egy kisasztalnál Sztálin ül. Zöldernyős lámpa. A Sztálin melletti széken egy kabát s egy ellenzős sapka. Sztálin előtt könyv, ceruzával időnként beleír a könyvbe. Valahonnan kopogtatás hallatszik, Sztálin főlemeli a fejét, hallgatózik

DARISZIPAN (az ajtóban) Konsztantin az. (Eltűnik)

Belép Kandelaki

SZTÁLIN Kiástátok?

KANDELAKI Kiástuk és elszállítottuk. Ott nem találják meg. (Leül) De tudod, Szoszo, még életemben nem láttam olyan izgága embereket, mint ezek a csendőrök. Olyan kártékonyak, hogy egyszerűen nem lehet dolgozni, Kacsahmadze most mesélte, hogy tegnap ott voltak nála a temetőben. Azt mondta, egy ideig az orrát se meri kidugni senki a temetőbe. Már ő is felügyelet alatt áll. Egyszerűen nincs hová bujni. Úgy összezavartak mindent, hogy az elképesztő. SZTÁLIN Bele kell képzelnünk magunkat az ő helyzetükbe, s őket is meg kell érteni. Kapják a fizetésüket, hadd dolgozzanak.

Szünet

KANDELAKI Szoszo! Komor gondolataim támadtak. Valami rossz előérzetem van.

SZTÁLIN Ugyan, az előérzetek időnként becsapják az embert. Nem mindig válnak be. És miről?

KANDELAKI Szoszo, szerintem itt kell hagyni ezt a lakást. Az az előérzet nyomaszt, hogy megtalálták a hozzá vezető utat. A nyomda felől most nyugodt vagyok. De ez a lakás nem tetszik nekem. Ezek nem nyugszanak, úgy fognak szaglászni utánad, mint egy vad után.

SZTÁLIN Holnap reggel kigondolunk valamit. Hová menjek most, éjszaka? Ilyenkor még könnyebb lebukni.

Szünet

KANDELAKI Nem, nem tetszik... egyáltalán nem tetszik ez a Kegyinszkij köz... Na, megyek, eszem valamit a konyhában, nagyon megéheztem. (Kimegy)

Valahonnan kopogás, majd tompa hangok

DARISZIPAN (az ajtóban) Az öreg Redzseb van itt, nagyon szeretne beszélni veled. Azt mondja, csak egy percre.

SZTÁLIN Persze, engedd be!

Dariszipan kimegy, belép Redzseb

Jó estét, Redzseb!
REDZSEB Jó estét! Hozzad jöttem.
SZTÁLIN Ül le! Mi jót hoztál?

Redzseb leül. Hallgat

Mi hírt hoztál?

Redzseb hallgat, sóhajtozik

Mi az, azért jöttél, hogy együtt hallgassunk?

Csend

SZTÁLIN *(olvasni kezd)* Úgy sóhajtozol, öreg, hogy rögtön elsirom magam. Legalább egy szót nyöj ki, hogy miért gyötörsz? Mi szél hozott ide?

REDZSEB Tegnap valami fontosat álmodtam.

SZTÁLIN És mit?

REDZSEB Tudod, azt, hogy Miklós cár ellátogatott hozzánk a Zöld-fokra.

SZTÁLIN A nyaralóba?

REDZSEB Persze, a nyaralóba. S tudod, fürödni készült. Levetette az egyenruháját, a nadrágját, a csizmáját, mindent lerakott a parton, beszappanozta magát, s be a tengerbe. Én meg ott ültem veled a parton, és néztük. Te azt mondtad: „Jól úszik!” Én meg azt feleltem: „Mihez kezd ez pucéran, ha közben valaki ellopja az egyenruháját? Errefelé nincsenek katonák...” Ó meg közben, ahogy úszott, egyszer csak elmerült. Mi ketten meg futni kezdtünk, és odakiabáltunk mindenkinek, hogy: „Megfulladt a cár! Megfulladt a cár!” Örültek ám a népek!

SZTÁLIN Jó álmom. Hát azért jöttél Mahindzsauriból Batumiba, hogy elmeséld ezt az álmot?

REDZSEB Bizony, csak ezért jöttem el.

SZTÁLIN Kedves álmom, csak azt nem értem, mit jelent.

REDZSEB Azt jelenti, hogy volt cár, nincs cár. Te meg felszabadítod egész Adzsáriát.

Csend

Bevallom neked, nem álmodtam én semmit.

SZTÁLIN Tudom.

REDZSEB Azért kezdtem az álmot mesélni, mert nem tudom, hogy kezdjem a mondókámat. Csak ülök itt, s nem tudom kinyögni. Az öregeink küldtek ide, hogy tudják meg tőled valamit.

SZTÁLIN És mit?

REDZSEB Idehallgass, Szoszo, öregember vagyok, ne vedd sértésnek tőlem. Téged mindenki tisztel, azt mondják, modzgvári⁵ vagy. Mi, adzsárok szegények vagyunk, tudjuk, hogy segíteni akarsz rajtunk. De azt is tudjuk, hogy éjszakánként a nyomdában vagy. Így van?

SZTÁLIN Igen.

REDZSEB És mikor hozod forgalomba?

SZTÁLIN Mit?

REDZSEB A hamis pénzt. Az öregeink sokáig törték a fejüket, vajon mit nyomtathat ez az ember. Az egyik öreg aztán, a legokosabb, rájött, hogy hamis pénzt. Na, erre megzavarodtunk. Jó ember, jó ember, de mi, bizony nem segítünk neki hamis pénzt csinálni. Nem értünk mink ehhez. Engem küldtek hozzád. Azt mondták, tudjam meg, minek nyomtatod. Tán ki akarod osztani a nép között? És mikor? Aztán mennyit?

SZTÁLIN Szép kis história! ... Kocia!

KANDELAKI *(belép)* Mi az?

SZTÁLIN Van nálad legalább egy felhívás?

KANDELAKI Egyetlenegy.

SZTÁLIN Add ide!

Kandelaki átnyújt Sztálinnak egy papírlapot, kimegy

Látod-e, ezeket a papírlapokat nyomtatjuk. Nem színes, ez nem pénz. S azért nyomtatjuk őket, mert a nép rosszul él, s ahhoz, hogy fölláítsuk a cár ellen, szükség van rá, hogy mindenki tudja, milyen rosszul él. De ha elkezdek házról házra járni, s mindenütt elmondom, hogy rosszul élünk, rosszul élünk, akkor, tudod, egyszerűen láncra vernek. Így meg szétosztjuk ezeket a lapokat, s akkor mindenki megtudja. Pénzt pedig nem csinálunk, az nem segítene a népen.

⁵ Modzgvári – általában falusi papra mondják, aki tanítja, irányítja a közösséget

REDZSEB *(hirtelen fölpattan)* Viszontlátásra! Bocsáss meg, hogy megzavartalak a tanulásban.

SZTÁLIN Várj csak! Mutasd csak meg a tiednek ezt a papírt, s magyarázd el nekik, mi van rajta.

REDZSEB Jól van.

SZTÁLIN De aztán óvatosan!

REDZSEB Értem én! *(Az ajtó felé indul)* Ccc... Allah, Allah... *(Megáll)* Csak azt az egyet sajnálom, hogy nem vagy muzulmán.

SZTÁLIN És miért?

REDZSEB Azt tanácsolom, okvetlenül térj át a hitünkre. Ha áttérsz, hét gyönyörű leányt adok hozzád feleségül. Te szegény vagy, még nem is láttál ilyeneket. Egyik szebb, mint a másik, olyanok, mint a fényes csillag.

SZTÁLIN Hogy nőszülnek meg, amikor még lakásom sincs?

REDZSEB Majd akkor nőszülnek meg, ha már mindent elrendeztél. Térj át muzulmánra!

SZTÁLIN Meg kell gondolni.

REDZSEB Okvetlenül gondolkozz rajta! Isten veled! *(Elindul)* Ccc... hamis pénz... jaj, de kellemetlen! *(Elmegy)*

Sztálin olvas

KANDELAKI *(belép)* Vano jött meg, az a gimnazista, akit te hívtál.

SZTÁLIN Aha!

KANDELAKI *(az ajtóban)* Ő Szoszo elvtárs. Gyere be! *(Elűnik)*

Civil felöltőben belép Vano

VANO Azt hittem, maga idős ember.

SZTÁLIN Én sem ismertelek téged, de rájöttem, hogy fiatal vagy, mert azt mondták, gimnáziumba jársz? Hatodikos vagy?

VANO Igen.

SZTÁLIN Hány emberetek van?

VANO Húsz. Felső osztályosok.

SZTÁLIN Na, persze: nem előkészítősek, azok húzódoznak a politikától. A Meszame Daszi⁶ tagjai is dolgoztak nálatok?

VANO Igen. De mi magukhoz akarunk csatlakozni, mert harcolni akarunk.

SZTÁLIN Helyes. Olvastad Noe cikkét a *Kvaliban*?⁷

VANO Igen.

SZTÁLIN Most mondd meg, mire lesznek alkalmasak azok az emberek, akiket ezek ilyen irodalommal nevelnek? Értelmiségi szemfényvesztők. Tudod, küldtek hozzám egy futárt, aki rá akart beszélni, hogy utazzam el Batumiból. Azt mondják, itt Batumiban lehetetlen harcolni és illegális munkát végezni. S amikor megkérdeztem, hogy miért, azt mondta, azért, mert a munkások műveletlenek, s azonkívül az utcák nyílegyenesek és jól meg vannak világítva, úgyhogy mindent látni, mintha a tenyerén tartaná az ember. Hová kell süllyednie annak, aki ilyesmit mond? Szóval, ne harcoljatok, mert a munkások műveletlenek, az utcák meg világosak. Persze neked nem kell bizonygatni...

DARISZPAN *(hirtelen megjelenik)* Pásztor, istenem, vigyázz!

KANDELAKI *(berohan)* Erre, erre!

Makacs kopogtatás az egyik oldalról, aztán a másik oldalon is kopogtatni kezdenek

Már itt is vannak!

SZTÁLIN *(kinéz az ablakon)* Késő. *(Vanónak)* És még te is... szegénykém! Hogy épp ma kellett idejönnöd!

VANO Nem félek. El kell oltani a lámpát, és sötétben...

SZTÁLIN Ugyan? Ne nyúlj hozzá! Ide figyelj! Először is ne izgulj, ülj nyugodtan és viselkedj udvariasan. Engem nem ismeresz. Munkanélküli vagyok, órákat adok, téged is ezért hozott ide Kandelaki.

A kopogtatás fölerősödik, tompa hangok

DARISZPAN Na, kinyissuk?

SZTÁLIN Nyisd ki!

Dariszpan kimegy, ajtót nyit. A másik oldalon hangosabban kezdenek kopogni, Kandelaki elindul arrafelé, ott is ajtót nyit. A konyha felől belép a Körzeti rendőrpáncsnok, a Rendőrfőnök és több rendőr

⁶ Meszame-Daszi – Harmadik Csoport, irodalmi csoportosulás a századfordulón

⁷ Kvali – irodalmi újság a századfordulón

RENDŐRFŐNÖK Ne mozduljanak a helyükről!

A másik bejárat felől Trejnic, Kakoja és két csendőr érkezik

TREJNIC *(a Körzeti rendőrparancsnoknak)* Hány szoba van a lakásban?

KÖRZETI RENDŐRPARANCSNOK Három szoba, az erkély és a pince.
TREJNIC *(Dariszpannak, Kandelakinak, Sztálinnak és Vanónak)*
Kérem, fordítsák ki a zsebüket!

DARISZPAN Nem értem, miért...

TREJNIC Kérem, fordítsák ki a zsebüket!

Sztálin, Kandelaki, Vano kifordítja a zsebet. Az egyik csendőr belekotor Sztálin kabátjának a zsebébe

TREJNIC *(a Körzeti rendőrparancsnoknak)* Kérem, ezredes, kezdje meg a házkutatást! Különösen a pince fontos!

A Körzeti rendőrparancsnok két rendőr kíséretében kimegy, követi őket az egyik csendőr, a Rendőrfőnök két rendőr kíséretében átmegy a másik szobába. Mindenhol megkezdődik a házkutatás. Trejnic néhány rendőrrel és csendőrrel a szobában marad. Kakoja is

TREJNIC *(leül az asztalhoz)* Kérem, mindenki üljön le!

Sztálin, Kandelaki, Vano és Dariszpan leül, a közelükben négy rendőr. Az egyik csendőr Sztálin háta mögé áll

Ki a lakás gazdája?

DARISZPAN Én. Mit jelent ez, hogy a zsebünkben kotorásznak? Talán valaki ellopott valamit?

Kakoja georgiai nyelven mond valamit Dariszpannak. Dariszpan szintén georgiai nyelven és ellenségesen válaszol

TREJNIC Fordítsd le, mit mondott!

SZTÁLIN Én is le tudom fordítani. Azt mondta, nem akar szóbaállni ezzel az emberrel. *(Kakójára mutat)* Nem tetszik neki.

TREJNIC *(merőn Sztálinra néz, ám nem szól semmit, hanem Dariszpanhoz fordul)* Ki maga?

DARISZPAN Hegesztő a Mantasov-gyárban.

TREJNIC Neve?

DARISZPAN Dariszpan.

TREJNIC Igazolvány?

Dariszpan előveszi az asztalfiókból az igazolványát, az asztalra teszi

TREJNIC *(Kandelakinak)* A neve?

KANDELAKI Konsztantyin Kandelaki.

TREJNIC Az igazolványát kérem.

KANDELAKI Elvesztettem.

TREJNIC Nagy hiba. *(Vanóhoz fordul)* És maga, fiatalember?

VANO Én... Vano Ramisvili vagyok.

TREJNIC Foglalkozása?

VANO A batumi gimnázium hatodik osztályos tanulója vagyok.

TREJNIC Mondja maga! Ha a kabátjára nézek, egyáltalán nem ezt gondolnám magáról. Föl kell tennem, magának nem tetszik az a cári formaruha, amelyet a középfokú tanintézetek növendékeinek írnak elő. Vagy kicsapták?

VANO Nem, nem csaptak ki.

TREJNIC Ami késik, nem múlik. Kérem a minősítési lapját!

Vano odaadja a minősítési lapját

Ebből az derül ki, hogy nagy sikerei vannak a tudományok területén. Hasznára van egyháznak, hazának, vigaszára a szüleinek.

SZTÁLIN Először csendőrtisztnek néztem, ám láthatóan tanfelügyelő.

TREJNIC *(figyelmesen és elég hosszan Sztálinra néz, ám nem válaszol, s újból Vanóhoz fordul)* Miért jött ide, ebbe a lakásba? Jól ismeri a házigazdát?

VANO Nem, először vagyok itt.

A Rendőrfőnök megjelenik a szobában, tovább vezeti a házkutatást

TREJNIC Az a szeszélye támadt, hogy meglátogat egy vadidegent?

Az egyik rendőr, amint az ebédlőszekrényben kotorászik, leejt egy tányért, amely összetörik

SZTÁLIN *(ezalatt csöndesen odaszól Kandelakinak)* Húzd ki a fiút a csávából!

TREJNIC *(a Rendőrfőnöknek)* Elképzelhető volna, ezredes, hogy az emberei figyelmesebben dolgozzanak?

RENDŐRFŐNÖK *(a rendőrnek)* Három nap, te égimeszelő! Mi az, elfelejtetted, hogy házkutatást tartasz?

TREJNIC *(Vanónak)* Miért jöttél ide?

KANDELAKI Én hoztam ide.

TREJNIC Ót kérdeztem, nem magát. Miért hozta ide?

KANDELAKI *(Sztálinra mutat)* Hát, mert amikor ez az ember megérkezett, nem volt munkája, órákat akart adni. Ezért hoztam ide Vanót.

TREJNIC *(Sztálinra néz)* Ó, értelmiségi? Nagyon figyelemreméltó.

RENDŐRFŐNÖK *(a rendőrnek)* Nézd meg a kályhát!

TREJNIC *(Vanónak)* Miért vagy civil kabátban?

VANO A kabátom kiszakadt a hónom alatt.

TREJNIC Szólni kellett volna a mamának, hogy varrja meg.

RENDŐRFŐNÖK *(a rendőrnek)* Hamu van?

RENDŐR Egyáltalán semmi, nagyságos úr.

RENDŐRFŐNÖK *(Dariszpannak)* A te könyved?

DARISZPAN Nem.

SZTÁLIN Az én könyvem.

RENDŐRFŐNÖK *(olvassa)* Hegel Művei. A természet filozófiája. Csizsov fordítása.

Trejnic elé teszi a könyvet az asztalra

TREJNIC *(Sztálinnak)* Filozófiával foglalkozik? Vegyes társaságot találtunk itt, a Kegyinszkij közben, ezredes, egy Mantasov-gyári hegesztőt, egy igazolvány nélküli egyént, egy gyanús gimnazistát és egy filozófust. *(Sztálinnak)* Tehát kivel van szerencsém beszélgetni?

SZTÁLIN *(a házkutatás miatt feldúlt szoba felé int)* Bevallom, én ezt nem tartom szerencsének.

KAKOJA *(Trejnicnek)* Ezredes úr, a legalázatosabban arra kérem, ne kelljen ezzel az emberrel beszélnem.

TREJNIC Mit jelent ez?

KAKOJA Nagyon éles a nyelve, még mond nekem valamit, én meg békés ember vagyok...

TREJNIC Ez ostobaság! *(Sztálinnak)* Legyen oly jó, és mondja meg, ott volt-e abban a tömegben, amely március kilencedikén az ardagani börtön előtt rendbontást követett el?

SZTÁLIN Március kilencedikén egyáltalán nem voltam Batumiban.

TREJNIC Hm, különös. Úgy gondoltam, ott láttam magát. Persze lehet, hogy tévedek. *(Kakójának)* Te láttad?

Kakoja biccent

Ő is látta magát.

SZTÁLIN Már bocsásson meg, de miért hisz el mindent az első szóra? Ez az ember sok mindent képzelhet. Hiszen a fél szeme hiányzik.

KAKOJA *(szomorúan elmosolyodik)* Még hogy nekem hiányzik a fél szemem!

TREJNIC Megkérdezhetem hát, kicsoda ön?

SZTÁLIN Engedje meg, hogy először én tudjam meg, ön kicsoda?

TREJNIC Kérem, kérem! Trejnic ezredes vagyok, a kutaiszi kormányzósági csendőrparancsnokság vezetőjének helyettese. Vlagyimir Eduardovics.

SZTÁLIN Köszönöm, nem a nevére voltam kíváncsi, hanem meg akartam tudni, minek köszönhető, hogy meglátogatta ezt a békés munkásotthont, amelyben se bűnözők, se rendőrök, se csendőrök nem találhatók.

TREJNIC Annak köszönhető, hogy ezeknek a lakásoknak a békés külseje gyakran megtévesztő. Engedje meg, hogy megkérdezzem, hol szállt meg Batumiban?

SZTÁLIN Itt.

TREJNIC *(Dariszpanra mutat)* Nála?

KANDELAKI Nem, nálam.

TREJNIC Ó, maga is itt lakik? Már megbocsásson, nem a Puskin utcában lakott?

KANDELAKI De igen. Aztán átköltöztem ide.

TREJNIC Gyakran változtat lakást. *(Sztálinnak)* Szóval, a vezetékneve?

SZTÁLIN Nizseradze.
TREJNIC Apai és keresztnéve?
SZTÁLIN Ilja Grigorjevics.
TREJNIC Úgy!

Megjelenik a Körzeti rendőrparancsnok és azok a rendőrök, akik a pincében végezték el a házkutatást

RENDŐRPARANCSNOK *(a Rendőrfőnöknek)* Semmit se találtunk.
TREJNIC Nos, ezt lehetett várni... *(Sztálinnak)* Bocsásson meg, még egy kérdés. Mellesleg, nincs is szükség több kérdésre, Ioszif Visszarionovics. Nincs bizony. Láthatóan annyira szórakozott lett a filozófiai stúdiumok miatt, hogy elfelejtette a valódi nevét.
SZTÁLIN Terhes foglalatosságai miatt ön is szórakozott lett. Kiderült, hogy ismer, mégis a nevemet kérdezte.
TREJNIC Tréfa volt.
SZTÁLIN Persze, tréfa. Én is tréfáltam. Mi az, hogy Nizseradze? Soha életemben nem hallottam ezt a nevet.
TREJNIC *(a Rendőrfőnöknek)* Minden kész, ezredes?
RENDŐRFŐNÖK. Igen.
TREJNIC Mind a négyen le vannak tartóztatva. *(A letartóztatottaknak)* Minden eshetőségre figyelmeztetem magukat, nehogy az úton történjen valami. Kozák konvoj kíséri magukat. Azok nem ismerik a tréfát.
SZTÁLIN Mi se hajlunk a tréfálkozásra. Ön kezdett el tréfálkozni.
TREJNIC *(a csendőrnőknek)* Le ne vegyétek a szemetek Dzsugasviliről!
Indulás!
Sötét

Nyolcadik kép

Több mint egy év telt el. Forró nyári nap. A börtönudvar egy része, amelyre két magánzárka ablaka néz. Bejárat az irodába. Hosszú, boltíves kapubejáró. A börtönablakokból nem látni, mi történik a kapu alatt. Néhány seprűvel felszerelt elítélt jelenik meg az udvaron. Velük van az Első börtönőr

ELSŐ BÖRTÖNŐR Seperjetez, gazfickók! Egy porszem se maradjon, különben fölnyalatom veletek!
ELÍTÉLT Olyan lesz, mint a parketta.

Az Első börtönőr el

ELÍTÉLT Hogy mennél az anyádba a kormányzóddal együtt!

Ledobja a seprűt, leül egy padra, nagyot slukkol, átadja a csikket a másik elítéltnak, aki seperni kezdett. Az is slukkol egyet, átadja a csikket egy harmadiknak

SZTÁLIN *(megjelenik a rácsos ablakban)* Jó munkát!
ELÍTÉLT Á, tiszteletem!
SZTÁLIN Mi újság?
ELÍTÉLT Ma idejön a kormányzó.
SZTÁLIN Már tudom.
ELÍTÉLT Nocsak!
SZTÁLIN Van egy kérésem.
ELÍTÉLT Nagyon izgágák vagytok ti, politikai elítélt urak, nem bírtok megülni egyhelyben. Hol kértek valamit, hol tiltakoztok, hol újságot akartok. Pedig nálunk az a szabály, ha leültettek, maradj nyugton!
SZTÁLIN Te miért ülsz?
ELÍTÉLT *(szavalva)*

Minek vannak itt e népek,
Galambocskám, mondssa csak!
Uram, bíz' azt jó, hogy kérded,
Tolvaj, rabló mind akad.

Mi például besurranó tolvajok vagyunk.
SZTÁLIN Ki kéne juttatni egy levelet.
ELÍTÉLT Nem igaz, hogy máma mekkorát röhögtünk a zárkában. Alig slukkoltunk egyet-kettőt, máris elfogyott a szívfnivaló. Majd a belünk szakadt ki, akkorát mulattunk, hogy jó volna rágyújtani, de nincs mire.
SZTÁLIN Kapd el! *(Egy csomagocskát dob le az udvarra)*
ELÍTÉLT Danke sehr! Tűnés az ablakból! *(Dühödten seperni kezd)*

Az Első börtönőr halad át a színen, majd eltűnik

ELÍTÉLT A levél a csomagban van?
SZTÁLIN Persze.
ELÍTÉLT *(öklével a tenyerébe csap)* Bélyeg, stempli, máris úton a kegyed levele.
SZTÁLIN Még egy kérésem van. Van valaki a női részlegben, Natasának hívják. Magánzárkában ül, nemrégiben hozták át Batumiból. Nagyon szép haja van.
ELÍTÉLT Hm... Nagyon szép a haja. Értjük mink ezt.
SZTÁLIN Hát, elég könnyű megérteni, az a lány börtönben ül és kész. Szóval, azt kéne megtudni, hogy érzi magát.
ELÍTÉLT Sír.
SZTÁLIN Sír?

Szünet

Úgy látom, igen ügyes és okos ember vagy.
ELÍTÉLT Ne szédíts, ne szédíts, ügyse veszel le a lábamról.
SZTÁLIN Nem szédítelek, megfigyeltelek az ablakból. A nőket most fogják sétára hozni, kitaníthatnád, hogy itt járkaljon, mert mindig az udvar túlsó végiben járkál, mintha a sátán incselkedne vele. Te meg foglald le valahogy az őrt!

Az elítélt elszomorodik, fűtyörészni kezd

SZTÁLIN Kapd el! *(Lehajít egy kis csomagot)*
ELÍTÉLT Pucolás!
ELSŐ BÖRTÖNŐR Mi az, miért nem öntöztétek föl az udvart, állatok?

Bejön három nő, mögöttük Natasa lépked lassan. Az Első börtönőr el

ELÍTÉLT *(Natasa előtt ügyetlenkedik a locsolókannával)* Kisasszony, ha errefelé sétál, valami érdekeset fog látni ennél az ablaknál. Ott van a főnöke, maga után kérdezett.
NATASA Mi az, hogy a főnököm? Nem ismerek semmiféle főnököt.
Hagyjon békén!
ELÍTÉLT Maga először van börtönben, én meg kijelenthetem, hogy ötödször. A besurranó tolvajok nem ülnek idebe sokáig. Az a dolgom, hogy feszítővassal ellenőrizzük a zárat. Menjen csak oda ahhoz az ablakhoz! *(Elmegy)*
NATASA *(utánaszól)* Átkozott spion!
ELSŐ BÖRTÖNŐR *(megjelenik, a távolba kémlel)* Hát tik, kurafiak, minek locsoljátok föl a tornácot? Azt akarjátok, hogy a kormányzó megcsússzon? *(Kirohan)*
SZTÁLIN *(megjelenik az ablakban)* Mit jelentenek, fenséges hölgy, a könnyeid? Talán megtört a tömlőc?
NATASA Szoszo!
SZTÁLIN Ne mondd a nevemet!
NATASA Te itt? Azt hittem, már Szibériában vagy. Te...
SZTÁLIN Már második éve ülsz itt. Rólad meg azt beszélnek, hogy sírdogálsz. Igaz ez, Natasa?
NATASA Sírok bizony, bevallom. Egyedül ülök, megtört a bánat, hát sírdogálok.
SZTÁLIN Mikortól?
NATASA Egy hete kezdődött.
SZTÁLIN Hagyd abba, ne sírj! Meg akarnak törni... belepusztulsz...
Bármit csinálhatsz a börtönben, csak ne sírj!
NATASA Fel akartam akasztani magam.
SZTÁLIN Menj már! Oda akartad ajándékozni nekik az életedet? Meg se hallottam, amit mondtál, s te se szóltál semmit. Idefigyelj! Már nem sokáig kell kibírnod. Ugye, tudod, hogy Szilibisztrót és Porfirijt már kiengedték.
NATASA Micsoda? Kiengedték őket? Ez igaz?
SZTÁLIN Biztosan tudom. S persze te is csak néhány napot töltesz már itt a börtönben. Semmit se tudnak felhozni ellened. De könyörögve kérlek, ne sírj!
ELÍTÉLT *(megjelenik)* Hé, hé, hé!
ELSŐ BÖRTÖNŐR *(mint a héja lecsap az Elítéltre)* Majd én megmutatom neked! Te dög, még keresztetni mered az utamat?! *(Megüti az Elítéltet, odafut Natasához)* Hát te, mit képzelsz? *(A kardtokkal megüti Natasát)*
ELÍTÉLT Hej, lebuktunk!
NATASA Ne merjen bántani! Megütött!
SZTÁLIN *(közelebb dugja arcát a rácsához, amelybe mindkét kezével belekapaszkodik)* Hé, elvtársak! Figyeljetez! Adjátok tovább! Egy

börtönőr ver egy nőt! Egy börtönőr ver egy nőt! *(Fémbögréjével verni kezdi a rácsot)*

A kiabálás végigfut a börtönön: „Vernek egy nőt!”

ELÍTÉLT Na, áll a bál!
ELSŐ BÖRTÖNŐR *(Sztálinnak)* Takarodj az ablakból!

Befut a Második börtönőr, megragadja Natasa karját

NATASA Ne nyúlj hozzám!
SZTÁLIN Ereszd el a karját, kutya!
KANDELAKI Nézzétek, egy nőt gyötörnek az udvaron! *(Nekidobja az ablaknak a bögréjét)*

Sztálin is az ablaknak dobja a bögréjét

ELÍTÉLT Mindent bele!
ELSŐ BÖRTÖNŐR Takarodj onnan, mert löni fogok!
SZTÁLIN Lójs csak! Az ablakra!
NATASA Ütnek!
MÁSODIK BÖRTÖNŐR Hozzad se értem!
BÖRTÖNIGAZGATÓ Abbahagyni!
ELSŐ BÖRTÖNŐR *(Sztálin ablakára mutat)* Látja, nagyságos úr?!

A börtönből innen-onnan hangok: „Megtagadjuk a régi világot!”

BÖRTÖNIGAZGATÓ Gyorsan vezessétek el innen ezt a nőt!

Két börtönőr kihurcolja Natasát

NATASA Segítség!
BÖRTÖNIGAZGATÓ *(a börtönőrnek)* Utánam! *(A börtönőrök kíséretében beront a börtönbe)*

Megjelennek az őrizet nélkül maradt elítéltek

ELÍTÉLT Tegyük rá még egy lapáttal, hogy vidámabb legyen!
(Behajítja bögréjét a pinceablakon)

Üvegcsörömpölés hallatszik, Az Elítélt vidáman táncolgatva énekelni kezd

Nagy termekben cár atyuska
Víg kedvébe' dalra kél!

Az elítéltek belevágnak

Dutyi mélyén szürke rongyba'
Rothad el a földi nép!...

A Kormányzó, az Adjutáns és egy kozák lép ki a kapualj alól. Az Elítélt lassan sorba állítja a társait

KORMÁNYZÓ Mi történik itt?
ELÍTÉLT Láadás, excellenciás uram.
ADJUTÁNS *(halkan)* Valóban!
KORMÁNYZÓ Telefonáljon a hoperi ezrednek, hívjon ki egy lovasszázadot!

Az Adjutáns berohan az irodába

Ezek az emberek kicsodák?
ELÍTÉLT Házimunkás sepregetők, excellenciás uram. *(Érzéssel szavalni kezd)*

Bárhová nézz, nincs egy szem sem,
Se tetű, se por-mocsok...
A cellákban seprűs mester
Tüsténkedik, fut, forog.

KORMÁNYZÓ *(gépiesen)* Derék! *(Észbe kap)* Csak nem versben beszélsz itt nekem? Kik vagytok, politikaiak?
ELÍTÉLT Esedezem, excellenciás uram, semmi ilyesmit nem tettünk. Visszaesők vagyunk, besurranó tolvajok, félkézkmárok, házi-szarkák.

KORMÁNYZÓ Az ördögbe is, mi van itt!

Az Elítélt egy zsíros papírlapot nyújt át a Kormányzónak

Hát ez... ööö...
ELÍTÉLT Kérvény, excellenciás uram, mert hogy nincs dohányunk. Térdenállva esedezünk.
KORMÁNYZÓ Hm... Add csak ide!

Berohan a Börtönigazgató, sóbálvánnyá dermed, amikor megpillantja a Kormányzót. A börtön csendesedni kezd

Mi van itt maguknál a börtönben? Odabent énekelnek, őrség sehol. Egy vadidegen fogad, és versben tesz jelentést, csak tudnám, miért?
BÖRTÖNIGAZGATÓ *(az elítélteknek, fenyegetően)* A cellákba!
KORMÁNYZÓ S azt is meg kell mondanom, hogy ez a visszaeső az egyetlen értelmes ember, aki világosan vázolta a helyzetet.
BÖRTÖNIGAZGATÓ *(enyhültebben)* Gyerünk, gyerünk a cellákba!
ELÍTÉLT Hátra arc! *(Elvezeti az elítélteket)*

Két felügyelő kíséretében Sztálin lép ki a börtönből. A börtön elcsöndesedik

KORMÁNYZÓ Ez kicsoda?
BÖRTÖNIGAZGATÓ Ioszf Dzsugasvili, excellenciás uram. Miatta történt ez az egész.
KORMÁNYZÓ Hogy van ez?
SZTÁLIN A felügyelők felfordulást okoztak a börtönben.
KORMÁNYZÓ Micsoda? Hogy okozhatnának a felügyelők felfordulást a börtönben?

Megjelenik Trejnic, s megáll a Kormányzó mögött

SZTÁLIN Vadállati módon bánnak az elítéltekkel. A börtön azt követeli, bocsássák el ezt az embert, aki ma megvert egy letartóztatott nőt.

KORMÁNYZÓ Már hogy követelik? Már hogy követelhetne bármit az, aki börtönben ül? Á, Vlagyimir Eduardovics, üdvözlöm! Ez az a Dzsugasvili.

TREJNIC Jól ismerem. *(Halkan a Kormányzónak)* Éppen miatta jöttem. Az ügyében befejeződött a nyomozás. Az lesz a legjobb, ha átszállítják a batumi börtönbe, utána már csak a legfelső parancsot kell megvárni. Ami a felügyelőt illeti, úgy gondolom, valóban jó volna elbocsátani, és kivizsgálni az ügyet. Ez megnyugtatóan hatna.

KORMÁNYZÓ Gondolja?

ADJUTÁNS *(a Kormányzóhoz lép)* A század megérkezett.
KORMÁNYZÓ *(Sztálinnak)* Maga nélkül is tisztázzuk a felügyelő ügyét. *(A Börtönigazgatónak)* Kivizsgálni ennek a felügyelőnek az ügyét, s amíg nem tisztázódott minden, felfüggeszteni.

ELSŐ BÖRTÖNŐR Excellenciás uram...

KORMÁNYZÓ Csend!

SZTÁLIN Az elítélteknek még egy követelésük van.

KORMÁNYZÓ Nem lehetnek követeléseik, csak kérésük.

SZTÁLIN Az elítéltek azt követelik, hogy a saját pénzükön matracot vehessenek. Az emberek a hideg padlón alszanak, sokat szenvednek emiatt, s megbetegszenek.

TREJNIC *(halkan a Kormányzónak)* Ezt az igényt ki lehet elégíteni.

KORMÁNYZÓ Kielégíteni ezt az igényt! Engedélyezni, hogy... ööö... matracot vegyenek a piacon a saját költségükre!

SZTÁLIN Elvtársak! A vezetőség teljesítette a követelésünket!

KANDELAKI *(az ablakban)* Elvtársak, adjátok tovább! A vezetőség teljesítette a követelésünket!

A kiáltást továbbadják

KORMÁNYZÓ Kérem, szüntessék be a hírszolgálatot!

TREJNIC *(a Börtönigazgatónak)* Kérem, intézkedjék, hogy kihozzák ennek az embernek a holmiját!

Az egyik felügyelő kifut

KORMÁNYZÓ *(Sztálinnak)* Közlöm magával, hogy ügyében befejeződött a vizsgálat. Átszállítjuk egy másik börtönbe, ahol addig marad, míg meg nem kapjuk magával kapcsolatban a legfelső parancsot.

A börtönhöz közeledő lovasszázad patkócsattogása hallatszik

Vlagyimir Eduardovics, vállalja, hogy átszállítja ezt az embert?
TREJNIC Természetesen, excellenciás uram.
KORMÁNYZÓ Mi legyen a kozákokkal?
TREJNIC Kérem, hogy küldjék vissza őket, csak egy szakaszt hagyjanak itt, amely Dzsugasvilit fogja kísélni.
KORMÁNYZÓ Igen pompás! Nos, akkor indulok. Viszontlátásra, ezredes! *(A Börtönigazgatónak)* Magát szigorú megrovásban részesítem. Teljes fejtelenséget tapasztaltam a börtönben.

Az Adjutáns kíséretében el. Az egyik Felügyelő egy faládát hoz

TREJNIC *(Sztálinnak)* Kérem, kegyeskedjék követni! *(A Börtönigazgatónak)* Sorfalat kérek a hintajáig!

A Börtönigazgató int a felügyelőknek. Azok a kapubejáróhoz futnak, s láncot alkotnak a falnál

SZTÁLIN *(főlemeli a faládát)* Isten veletek, elvtársak! Átszállítanak!
KANDELAKI *(az ablakban)* Isten veled! Isten veled! Isten veled!

A börtönön végigfut ez az „Isten veled!” Az egyik börtönőr előveszi a revolverét, Sztálin mögé áll

TREJNIC Ismét tüntetés?
SZTÁLIN Nem tüntetés, elbúcsúztunk egymástól. *(Elindul a kapubejáró felé)*
BÖRTÖNIGAZGATÓ *(halkan)* Ó, ez a pokolra való démon! *(Bemegy az irodába)*

Amikor Sztálin odaér az Első börtönörhöz, annak eltorzul az arca

ELSŐ BÖRTÖNŐR Nesze!... Nesze.... Mindenért! *(A kardtokkal megüti Sztálint)*

Sztálin összerenzen, majd továbbmegy. A Második börtönőr is megüti Sztálint a kardtokkal. Sztálin kiejti kezéből a faládát, amelynek leesik a teteje. Sztálin főlemeli a kezét, és összekulcsolja a feje fölött, hogy megvédje azt az ütésektől. Továbbmegy. Amint odaér egy-egy börtönőr elé, az iparkodik megütni, ha csak egyszer is. Trejnic jelenik meg a kapubejáróban, az eget kémleli

SZTÁLIN *(odaér a kapuhoz, megfordul, kiáltva)* Isten veletek, elvtársak!

A börtön néma

ELSŐ BÖRTÖNŐR Innen nem hallják!
TREJNIC Elpotyogtatott valamit. Szedje össze a holmiját!

Az Első börtönőr odafult a falárához, főlemeli, a kapu felé indul

SZTÁLIN *(tekintete találkozik a Trejnicével. Sokáig néznek egymásra. Sztálin főlemeli a kezét, megfenyegeti Trejnicet)* Viszontlátásra!

Függöny

Vége a harmadik felvonásnak

NEGYEDIK FELVONÁS

Kilencedik kép

Amíg a függöny föl nem megy, katonazene hallatszik, amely egy zenedoboz hangjába csap át. Később a zene elnémul, fölmegy a függöny. Nyári nap. II. Miklós dolgozószobája a peterhofi palotában. Az egyik ablakban kalitka, benne kanári. A zenedoboz egy asztalkán áll, az íróasztal közelében. II. Miklós a nyitott ablaknál áll, cigarettázik, a tengerpartot nézi; málnavörös zubbony van rajta ezredesi váll-lappal, sárga övet, fekete buggyos nadrágot visel, magas szárú csizmáján sarkantyú. Aztán kinyitja a kertbe vezető ajtót, és leül az íróasztalhoz. Megnyomja a csengőt. A belső helyiségekbe vezető ajtóban megjelenik a Szárnysegéd

MIKLÓS Kéretem.

SZÁRNYSEGÉD Igenis, császári felség! *(Kimegy)*

Belép a Miniszter, meghajol. A kezében irattartó.

MIKLÓS *(főáll, a Miniszter elé megy)* Nagyon örülök, hogy látom, Nyikolaj Valerianovics. Kérem, foglaljon helyet! *(Kezet szorít a Miniszterrel)*

A Miniszter leül

*Az irattartót talán ide!... Zavarná, ha magánál tartaná *(Az asztalkára mutat)**

A Miniszter az asztalka szélére helyezi az irattartót

MIKLÓS *(cigarettával kínálja a Minisztert)* Kérem, gyújtson rá!
MINISZTER Hálásan köszönöm a kegyet, felség, éppen most dobtam el.

MIKLÓS Hogy van a kedves felesége?
MINISZTER Köszönöm a kegyességét, felség, ám sajnos, nem éppen jól.

MIKLÓS Ó! És mi a baja?
MINISZTER Az utóbbi hónapokban fájdalmak gyötrik. Ezen a tájon... És különösen éjszakánként.

MIKLÓS A bordák között?
MINISZTER Igen.

MIKLÓS Kitűnő dolgot tudok tanácsolni önnek, Nyikolaj Valerianovics. A cárnénak ugyanilyen fájdalmai voltak, s tökéletesen elmúltak, mihelyt megfürdött a Szárovi-tóban. S én is teljesen megkönnyebbültem, fizikailag és lelkileg, mihelyt megfürödtem benne.

MINISZTER Ez az a tó, amelyben az a szent fürdött?

MIKLÓS Igen.
MINISZTER Azt beszélik, egyesek egészen súlyos betegségből is teljesen fölépültek.

MIKLÓS De még mennyire! Én magam láttam az ereklyeszentaléskor azt a hosszú sor mankós nyomorékot *(főlemelkedik, mutatja, milyen egy nyomorék ember mankóval)*, akik a szó szoros értelmében csak kúszva tudtak odajutni a tóhoz, s amint megmerítkeztek benne s kijöttek, eldobálták a mankóikat, s akár gárdistának is jelentkezhettek volna.

MINISZTER Csak sajnálni tudom, hogy a feleségem nem tudott ott lenni az ereklyeszentalésen.

MIKLÓS⁹

MINISZTER Rendkívül lekötezet, felség. Kérem, engedje meg, hogy megkérdezzem, hogyan kell ezzel a vízzel gyógyítani?

MIKLÓS Egyszerűen be kell dörzsölni vele a beteg testrészt, azután be kell kötözní valami régi flaneldarabbal. Hasznos, ha közben misét mondanak Szárovi Szent Szerafin, a csodatévő tiszteletére.

MINISZTER Egy pillanat! Felírom, felség. *(Felírja, amit Miklós mondott)* Semmit nem tudtam erről.

MIKLÓS Egyáltalán nem csoda, hogy Isten szentje segít. Az ereklyeszentalésen bemutatnak nekem egy közönséges zarándokot. Meztitlábás Vaszilijnak hívják. Sose visel csizmát.

MINISZTER Télen sem?

MIKLÓS Nem. Elmondta nekem, ha egyszer valaki leveti a csizmát, soha többé nem kell felhúznia. Hogy is volt az Vlagyimir Boriszovicssal?... Begörccsölt a lába ott, Szárovban. Az orvosok nem tudtak segíteni rajta, fürödni nem volt szabad, mert kissé meg volt hűlve. És ez a Vaszilij a szemem láttára gyógyította meg Vlagyimir Boriszovicsot. Utasította, hogy közönséges dugókat vágjon darabokra, ahogy a kolbászt szokták főszeletelni, és fűzze föl őket egy zsinórra. Ezt a láncot kösse a csupasz lábára, amelyet a térde alatt előzetesen bekenet nyállal. Vlagyimir Boriszovics vagy öt percig járkált meztitláb, s teljesen megszűnt a fájdalma.

Huzat támad, az asztalkán megzizzennek a papírok. A Miniszter köhécselni kezd

Bocsánat, fél a huzattól? *(Főáll, hogy becsukja az ajtót)*

MINISZTER Az Isten szerelmére, ne fáradjon, felség! *(Becsukja az ajtót)*

MIKLÓS Mit hozott nekem az irattartóban?

MINISZTER *(előhúzza egy papírt)* Felsőged parancsára az államellenes bűntettel vádolt Ioszif Dzsugasvili paraszt aktáját. Tifliszi kormányzóság, gori járás.

MIKLÓS Úgy? Szóval, paraszt?

MINISZTER Csak az osztálya alapján paraszt, felség, nem foglalkozik földműveléssel. A tifliszi papi szemináriumot látogatta.

MIKLÓS Gyalázat!

MINISZTER Az a vád ellene, hogy sztrájkra bujtogatta a batumi munkásokat, és részt vett a múlt esztendő márciusában a batumi tüntetésen.

MIKLÓS Mekkora volt az a tüntetés?

MINISZTER *(belenéz a papírba)* Hatezres tömeg vonult a börtön épületéhez, s azt követelte, bocsássák szabadon a letartóztatottakat.

MIKLÓS Ajaj!

MINISZTER A katonaság feloszlatta a tömeget.

MIKLÓS Halottak voltak?

MINISZTER *(belenéz a papírba)* Tizennégy halott és ötvennégy sebesült.

MIKLÓS Ez a legkellemetlenebb mindabból, amiről jelentést tett. Melyik egység lőtt?

MINISZTER A hetedik kaukázusi zászlóalj egyik százada.

MIKLÓS Ezt nem lehet következmények nélkül hagyni. Mind a zászlóaljparancsnokot, mind a századparancsnokot le kell fozni. Ez a zászlóalj nem tud lőni. Hatezres tömeg és tizennégy halott?

MINISZTER Mit parancsol felség, mi legyen Dzsugasvilivel? *(Köhécsel)* A törvény kelet-szibériai számúzetéssel bünteti a Dzsugasviliéhoz hasonló bűntettet.

MIKLÓS Mily engedékenyek a törvényei Szent Oroszországnak!

Ekkor katonazene szűrődik be Peterhofból. A kanári hirtelen föléd, fölborzolja a tollát, és vékony hangon énekelni kezd: „...ralkodónk...”, aztán megismétli: „...ralkodónk, a cá...”; a végét elfütyüli, aztán ismét énekelni kezd: „...óvd... ralkodónk...”

MIKLÓS Megszólt! Egész reggel egyetlen hangot se tudtam kiszalni belőle. *(Roppantul fölélénkül, odalép a kalitkához, az ujjával pattintgatva dirigálni kezd. A kanári fütyül)* Nyikolaj Valerianovics, ez nem hivatalos kérés, tegye meg barátságból! Segíteni kell neki a zenedobozzal. Legyen olyan jó, ott van az asztalkán... Tekerje meg a karját!

A Miniszter a zenedobozhoz lép, megforgatja a karját, a zenedoboz megszólal. A kanári énekelni kezd: „Isten, óvd meg a cárt!”

MINISZTER Csodálatos!

A katonazene távolodik

Honnan van ez a csodálatos madárka!

MIKLÓS Egy tulai postahivatalnoktól kaptam ajándékba. Egy teljes évig tanította.

MINISZTER Igazán fölemelő!

MIKLÓS Nos, igaz, ami igaz, a tulaiaknak még a kanárimadaraik is csodálatosak. *(Pattogat az ujjával)*

A kanári: „Is... cá... óv... cá...”, aztán fütyül, majd újból nekiveselkedik: „...óvd... Isten, óvd meg a cárt...”; végül elnémul, egyáltalán nem hajlandó énekelni. A Miniszter már nem tekeri a zenedoboz karját

Megint valami baja van.

MINISZTER Mégis, minő művészet!

MIKLÓS Egészen kivételesen tehetséges emberek vannak a tulai hivatalnokok között.

MINISZTER Csak az első sorát tudja a himnusznak?

MIKLÓS Ezért is hálásak lehetünk Istennek! Hol is hagytuk abba, Nyikolaj Valerianovics?

MINISZTER A büntetés időtartamánál. Három év ajánlatos.

MIKLÓS Hehe!... Legyen.

MINISZTER Megengedi, hogy megfogalmazzam, felség? *(Papírról olvas, közben ceruzával javítja a szöveget)* „Az igazságügy-miniszter legalázatosabb előterjesztése alapján az 1903. évi júliusi legfelső parancs három évi kelet-szibériai számúzetésre ítéli Ioszf Visszarionovics Dzsugasvili parasztot, államellenes bűntettért, s egyúttal rendőri felügyelet alá helyezi.”

MIKLÓS Jóváhagyom.

MINISZTER Megengedi, hogy távozzam, felség?

MIKLÓS Viszontlátásra, Nyikolaj Valerianovics, nagyon örültem, hogy láttam.

A Miniszter köhécselve kimegy. Amikor Miklós egyedül marad, kinyitja az erkélyajtót, leül az asztalhoz, megnyomja a csengőt. Megjelenik a Szárnysegéd

MIKLÓS Kéretem.

SZÁRNYSEGÉD Igenis, felség. *(Kimegy)*

Az ajtóban Kuropatkin, a hadügyminiszter jelenik meg. Meghajol

Sötét

Tizedik kép

...Kályhában égő tűz dereng elő a sötétből. Ismét Batumi, ismét Szilbisztro háza. Téli este. A tenger felől viharzúgás. Porfirij egy alacsony padon ül az ablaknál. Aztán feláll (alig észrevehetően sántít), s járkálni kezd a szobában, közben mormogva beszél magában

PORFIRIJ *(keserűen fölnevet)* Nagyobb, mint Franciaország... Mit lehet itt tenni?... Tunguzok... *(Az ablakhoz lép)* Ez aztán az éjszaka... A sátán ellopta s zsebre dugta a holdat... Igen...

Zaj hallatszik: kulccsal nyitják az ajtót. Belép Natasa

Na, mi van?

NATASA *(leveti a kabátját)* Senki nem tud semmit.

PORFIRIJ Erre is számítottam.

Szünet

Szembe kell nézni az igazsággal. Senkinek sincs híre. És nem is kap róla soha többé senki hírt.

NATASA Mit akasz ezzel? Minek mondasz ilyet?

PORFIRIJ Azért, Natasa, mert elpusztult.

NATASA Miket beszélsz itt? Legalább valami alapja volna annak, amit mondasz.

PORFIRIJ Van rá alapom. Én ismertem a legjobban azt az embert. S én azt mondom neked, bárhová vitték is, mindenhol tudott volna hírt adni magáról. A hallgatás azt jelenti, hogy már nem él.

NATASA Mit károgsz itt? Miért kellett volna elpusztulnia?

PORFIRIJ Gyöngé a melle... igen gyöngé. Tudják azok, mit kell vele tenni. Vannak, akiket elevenen eltemetnek, másnak elég, ha lefektetik a hóra. Nem tudod te azt, mi az a Szibéria! Az irkutszki kormányosság nagyobb, mint Franciaország. Júliusban időnként leszáll a dér, s augusztusban lehull a hó. Ha megbetegedett, vége. Sokáig gondolkodtam azon, miért hallgat, s tudom, mit beszélek. Persze történhetett másként is. Ki kezeskedik azért, hogy nem lőtték agyon, mint Lado Kechovelit^a a börtönben?

NATASA Mindez lehetséges, de nekem fáj, ha ilyeneket hallok. Kishitű lettél. Miért gondolsz mindig a legrosszabbra? Remény mindig van.

PORFIRIJ Mit beszélsz? Hogy kishitű vagyok? Hogy tudsz ilyet mondani? Azt kérdeztem, hogy voltál képes kimondani ilyesmit? Ki tagadná, hogy az egész szervezetben én vagyok az egyik legharcosabb ember azok közül is, akik megmaradtak, s azok közül is, akik elpusztultak. Talán nem üttem börtönben? Mi? Nem sebesültem meg talán az első harcban, amire büszke is vagyok? Ugye, téged nem vallatott Trejnic ezredes? Ugye, nem? Engem viszont hatszor hallgatott ki. Hat éjszakán át voltam süket a Dzsugasvili névre, s hajtogattam ugyanazt, hogy nem ismerek, nem ismerek, nem ismerek ilyen nevű embert. Megtanultam, hogy a szemem se rebbenjen, nehogy eláruljam magam. Trejnic semmit se tudott kiszédeni belőlem. Nem tudod te azt, milyen az az ember! Én is legalább annyira vártam, mint te, hogy hírt kapjunk onnan, hogy megtudjuk, hol is van pontosan. Reménykedtem. És miért reménykedtem? Azért, mert elterveztem, hogyan lehetne megszöktetni.

NATASA Esztelen terv volt.

^a Lado Kechoveli – 1894-től a Kaukázusban tevékenykedő forradalmár, később bolsevik. A börtönben megölték

PORFIRIJ Dehogy! Most már, persze, esztelen, mert a szívem azt súgja, már nincs kit megszöktetni. S azért mondom ezt neked, hogy ne gyötörjük magunkat többé. Nincs értelme.

Csendesen kopogtatnak az ablakon

Hát ez ki lehet? Apánk nem szokott az ablakon kopogni. *(Az ablakhoz lép)*

NATASA Ki az?

PORFIRIJ Nagyon sötét van, nem látom.

NATASA *(kinéz az ablakon)* Olyan katonaféle... Idegen.

PORFIRIJ Úgy, szóval idegen? Akkor nincs rá szükségünk. Ismerem én az efféle idegeneket. Minden hájjal meg vannak kenve! Várj, megkérdem. *(Kimegy a szobából. Tompán behallatszik a hangja)* Ki az, mi kell?

SZTÁLIN *(nagyon tompán, alig érthetően a vihar zúgása miatt)* Szilibisztró még itt lakik?

PORFIRIJ *(tompán hangon)* Nincs itthon. Maga kicsoda?

SZTÁLIN Natasával beszélhetnék?

PORFIRIJ Mondja már meg, ki keresi.

SZTÁLIN És maga, kicsoda?

PORFIRIJ Lakó vagyok.

SZTÁLIN És Porfirij? Ő sincs itthon?

PORFIRIJ Megmondja végre, hogy kicsoda maga vagy sem?

Sztálin nem válaszol. Hallatszik, hogy elindul

NATASA *(kinéz az ablakon)* Állj meg! Mit csinálsz? *(Rohanni kezd)*

PORFIRIJ *(szemközt jön, az előszoba felől)* Hát te mit csinálsz?

NATASA Hát nincs szemed?

Porfirij az ablakhoz rohan, kinéz. Közben zörren a kampó, csapódik az ajtó az előszobában. Natasa kiszaladt a házból. Az udvarról tompán behallatszik a hangja

Állj meg! Várj! Gyere vissza!

PORFIRIJ *(kis ideig kinéz még az ablakon, aztán megvonja a vállát)* Semmit nem látni. *(Az előszoba felé indul)*

Natasa és Sztálin lép be az előszoba felől. Sztálinon katonaköpeny és -sapka

NATASA Nézd csak!

PORFIRIJ Ez lehetetlen! Szoszo!

SZTÁLIN Szervusz, Porfirij! Nagyon kétségbeestem a válaszaidtól.

Arra gondoltam, már most hová legyek.

PORFIRIJ Tudod... tudod, nem ismertem meg a hangodat.

NATASA *(Sztálinnak)* Vedd már le a köpenyed!

PORFIRIJ Várj csak egy kicsit! Ne vedd le! Le ne vedd addig, amíg meg nem mondod... Különben megbolondulok. Hogyan?

SZTÁLIN Megszöktem. *(Elkezdi levenni a köpenyét)*

PORFIRIJ Szibériából? Jaj, de szeretném, ha valaki, az a Trejnic ezredes látna most! De szeretnék megmutatni neki. Hadd bámuljon! Egy hónapon belül megszöktél. Szibériából! Ez már valami. Csak úgy mondom, a lelke mélyén mindig is éreztem...

NATASA Még hogy te érezted? A lelke mélyén? Hát az ki volt, aki épp az imént eltemette Szoszót? *(Sztálinnak)* A kályha mellett ülve épp az imént temetett el... Azt mondta, gyöngye a melled.

SZTÁLIN *(a kályhához lép, leül a padlóra, a kezét melengeti)* Tűz, tűz... meleg...

PORFIRIJ Persze, hogy gyöngye a melle, ott meg rettentő fagyok vannak. Nem tudod te azt, mi az az irkutszki kormányzóság!

SZTÁLIN Tökéletesen egészséges a mellem, és a köhögésem is megszűnt. *(Ahogy beszélni kezd, érezhetővé válik, hogy halálosan kimerült)* Tudjátok, még ott beleestem egy lékbe. De összeszedtem magam, és kimásztam... Igen, nagyon hideg volt... Még mindig át vagyok fagyva. Irtózatok ott a távolságok, de nekem szerencsém volt: alig mentem öt versztát, máris megpillantottam valami fényt. Beléptem a házba, s rögtön lerogytam a padlóra. A háziak mindent lefejtettek rólam, s betakartak egy birkabundába. Akkor arra gondoltam, na, most biztos meghalok, hisz a legjobb orvos is...

PORFIRIJ Miféle orvos?

SZTÁLIN Tessék? ... Goriban volt egy orvos, nagyon jó doktor.

PORFIRIJ És?

SZTÁLIN Ő mondta nekem, hogy vigyázzak a mellemre... Hát persze, vigyáztam rá, de nem eléggé... S amikor, szóval, amikor összeestem... ott... akkor arra gondoltam, na, most meghalok. Persze nagyon sajnáltam... hogy viszonylag fiatalon. Aztán elaludtam, egyhuzamban aludtam tizenöt órát, s amikor felébredtem, kutya-bajom se volt. Azóta még csak el se köhíntem magam. Csodával határos... Itt maradhatok nálatok éjszakára?

NATASA Még kérded?

PORFIRIJ Hogy kérdezhetsz ilyet?

SZTÁLIN Natasa, adj egy falat ennivalót!

NATASA Rögtön fölmelegítem a levest!

SZTÁLIN Nem, nem kell, kérlek! Nem bírom megvárni. Adj bármit, legalább valami kenyérhéjat, mert őszintén megmondom, két napja semmit sem ettem.

PORFIRIJ *(az ebédlőszekrényhez fut)* Rögtön, rögtön, majd én!... *(Kenyeret és sajtot vesz elő az ebédlőszekrényből, kitölt egy pohár bort)* Igyál!

Sztálin eszik egy falatot, kortyol a borból, a poharat s a tányért a padlóra teszi, fejét a dívány szélére hajtja és elnémul

NATASA Szoszo, mit csinálsz? Térj magadhoz!

SZTÁLIN Nem bírok... Az utolsó négy napban egy szemhunyaszt sem aludtam... Félttem, hogy elfognak. Azt nem bírtam volna elviselni... hogy a legvégén...

PORFIRIJ Hát akkor menj, feküdj le, minél hamarébb!

SZTÁLIN Nincs az a pénz! Ha megölsz, akkor se hagyom itt a kályhát! Ha ezer csendőr jön értem, akkor se kelek föl... majd elüldögélek itt... *(Elalszik)*

PORFIRIJ Most mit csináljunk vele?

NATASA Hagyd békén! Hagyd már! Ha apánk hazajön, kettesben átviszíték a másik szobába, ha alszik is.

PORFIRIJ Aha... Na, jó.

Ekkor hallatszik, hogy nyitják a bejárati ajtót

Már itt is van apánk! Hallgass, ne szólj semmit! Állj ide. SZILIBISZTRO *(belép, körülnéz)* Na, mi van?!

Szünet

Visszajött?

PORFIRIJ Vissza.

Függöny

*Fordította: Király Zsuzsa
Versfordítások: Nyilasy Balázs*

(Szovremennaja dramaturgija, 1988. 5.)